

د پېنسا سيکا ديتر دا، ر مخه گرا عمر ب (بوسرا نطوبوس تاني) ديتر ټيټ: (هوزانا هايکو گافهکا نيس تاتيکيه نهک دهميه د هوزانهکا بچويک وپوخت دا، و خيالي بو ليگهرياني ل دويف ده لال تاندا هاندهت، ب شيوازهکی نامو دهربريني ژ ناشاني دکمت بريکا گر تئا ديمه نهکی هستياري سروشتي يان مروفايمتي کو د پرويدانهک و ديدهکا قمکريدا سر هلدهت و بهر فره دييت، داکو ل همي جهان بريکا چريسکهکا عيرفاني و تيراماني ثوا ژ جيهانا مادي رزگار دييت، دگهل مرو فان (بخاخيټ) (البستاني، 20۱۵: 47) . د ثعفي پېنسا سيديا تهکمز لسمر پيومونديا دناقبره هايکوي و زين دا کرييه، ژ بهر کو ثامازه ب چهندين ساخله تين وهکی پوختي و تيهرين و گر تئا ديمه تين هستياري و تيراماني کرييه، ثوئين کو دبنه بنه مابين سر مهکی بين پيکهنه رين هوزانا هايکوي و دهه مان دهمدا ب بنه مابين سر مهکين فلسفه ميا زين ري دهينه هژ مارتن.

664

(هوکو- Hokku). بقی ږمگي شيايه پرهکي دناڅيرها فورمي کورت يي (هوکو)ی و روح سڅکيا (هايکاي) دروست بکمت. نهم دشتين بيزين نهف هونره دريژي پيدانا هندک جورين ديتر بين هوزاني بوينه، کو پيشتر د کهلوري ژاپونيدا هېبون، ژبهری بنياتي هوزانا هايکويانو تهام ببيت.

۲ - هايکويانو پوروي و عهره يي : هونري هايکويانو دوماهيا سدي نوزدي گهشتا به لاقبونانو ژ ژاپوني بهرف جيهانيوونقه دستيکر، بو نيکهم جار (هوزانا هايکويانو دوماهيا سدي نوزدي ژ سنوري خو يي جوگرافي دهرکفت و به لاقبوو. نيکهم وهلات هايکويانو هاوردهکري وهلاتي فرمسا بوويه (Akhan, büy ve karman, 2021: 1132). هوزانان و نوزداري فرمسي (پاول لويس کوتشود) بو نيکهم جار لسر ناستي نوروپا و فرمسا (ل سالو ۱۹۰۵) ن دگل همدو همالين خو (نمدریه فور) و (نليرت پونسي) گهستهکا دهرایي نجامدان، د نهفي گهشتيدا همرسيان پيکفه (۷۲) پارچه هوزان دپرتوکهکا بجويکدان ژير نافي (ب نهيني ل سمر پيلين نافي) نفيسين (chipot, 2014: 2-3). دووم نهمون پشني فرمسيان ژ لايي ننگليزان بوويه، کو (نيکهم هوزانا هايکو ب زمانن ننگليزي ژ لايي هوزاناني نهمريکي "نمزا پموند"ی ل سالو ۱۹۱۳) ن ژير نافونيشانين (ويستگهها ميترو) هاتيه به لافکر (Salloom and Abbood, 2020: 1946). نيدي بقی شيوه ژ وهلاتي فرمسا بهرف زوربهی وهلاتين نوروپي و نهمريکا باکور و نهمريکا لاتيني چويه و همتال همي کشودران نامادهبوو. هونري هايکو ل دستيکا سدي بيستي ل دمي ژ سنوري ژاپوني دهرکفتي نانو ((له روموشی بلابونومويدا، گورانکاری بهسردا هاتوو. زور جار له همدري ريسا ونهريتي هايکوي ياباني، به تاييهتي ريسا ونهريتي حهقه برگهي، نامازکردني راستهخو يان نا راستهخو به ورمزيکی سال و خوبهستنه به سروشته لادهدات (((سابير، ۲۰۲۲: ۱۷). واته همر وهلاتهکي همتالدا ساخلمت و تاييهتمنديان بو دابن، کو دگل کهلور و سروشتي زمانن وان بگونجيت. هونري هايکو گههسته زمان و نهمدياتا عمرهيدا ب ريکا (ورمگيرانين نوروپي تاييهت زمانين ننگليزي و فرمسي، ل دويبرا ورمگيرانا راستهخو ژ زمانن ژاپوني دستيکر (بولام، ۲۰۱۹: ۵۱۷). نهف هونره د هوزانا عمرهيدا ژ (نهمونا هوزاناني فلهستيني "عزهدين نهموناسيره" ل ژير نافي (نه تربي خليل) ل سالو ۱۹۶۸) ن دستيکرييه، ل دمي هوزانهکا کورت يا پيکهايتي ژ دوو پارچهيان، ل ژير ناف و نيشاني (هايکو- تانکا) نفيسي (عبدالاحک، ۲۰۲۳: ۷۳۹).

۳ - هايکويانو کوردي : د نهمدياتا کورديدا دستيکا ناسنابونا زمانن کوردي ب زارافي هايکوي، هوزانان و رمنهگر "کامران گهردي" ددهته ديارکون، کو ((ماموستا نازاد عبدلولواحيد يهکهمين نووسر وليکولمري کورده ناو و دهستهوازي فورمي هايکوي ژاپوني هېناوته نيو نهخشه نهمدياتي کوردييه))، (گهردي، ۲۰۲۱: ۶۶). کو دگوتارمکي ل ژير ناف و نيشانين (پوستر و پراويزيکي رمنهبي) نوا ل سالو ۱۹۷۸) ن، ل گوفارا (بيمان) يا ژماره ۵۲) به لاقبوو. رمنهگر د لاپهري (۵) يدا ب پرووني نافي فورمي هايکوي ژاپوني دنينيت وکو فورمکي هوزانا کورت و بهربه لاف ل ژاپوني و پيناسيهکا کورت بو هايکويانو ژاپوني ژي دکمت.

گافهکي همر وکي چوا ل سروشتيدا يان ل ژيانا رورانهدا هاتيه پرويدان و همولددهت و مرگر د نهوي گافيدا بزييت، همر وکي چوا پرويدان يي لبرچافين وي دهته نجامدان. د پيناسيهکا ديتردا کو پتر هايکويانو موديرن لبرچاف هاتيه و مرگرتن، کو (هوزانا هايکو حالتهکي رماندن و رويحيه، نهمونا جوياناسي وشيعري دروست دکمت، همر وکي دهکمي نيکگرتي موديرن پيکدنيت، کو جيهاني د چراتيهکا پري وينه وده لالهتيرن کوير وينه دکمت، د پيکهاکي س قولي چردا کو رمنهگه دانا واقعي ههچهرخ و پرسين مروفي ههچهرخ بيت، ب ريکا کارليکونا دنگ و وينه ونيکهلونا هستان د پيکهاکي نيستاتيکي ل هوزانا هايکويانو بهرجهسته دببت) (بواي، ۲۰۱۵: ۱۲). د نهفي پيناسيهکا گرنگي ب همرسي لايهين روحي و رويخسار و نافيروکي ددهت، کو همرسي لايين دقيت لبرچاف بهينه و مرگرتن، داکو تيکستي هوزانا هايکوي لسر پيکهاکي نيستاتيکي بهينه ناکون.

۲.۱.۲. سهرلدان و ومار :

پيداجوونهکا ميژوي بو سهرلدان و ومارا هوزانا هايکوي همر ژ دستيکا وي ل ژاپوني همتا دگههته کورستانن دي نجامدهين، ب نهفي شيوه يي ل خوراي :
۱ - هايکويانو ژاپوني : هلبت سهرلدان و (دستيکرنا هونري هايکو ژ فالاهي نههاتيه، بملکو دستيکا وي ل نافرستا سدي شهي ل ژاپوني د هميزا "زين" يا بوديدا بوويه (بومطرق و خشاب، ۲۰۱۹-۲۰۲۰). هوزانا هايکويانو چندين قوناغ دمر بازکريه همتا فورمي خو يي دوماه يي نهوي نهم نهفرو دبنيان و مرگرتي، (ژيدمري هايکو قهگهرت بو هندک فورمين پيشتر. کو بشيوازي ۷۷۵۷۷۵ برگهي دهاته نفسين، و دهاته ناسکون ب (واکا) يان "سترانا کورت"، پاشي هاته ناکون ب "تانکا" (Bullock, 2021: 4). دهته پيشينيکون نهف فورمي کهن يي هوزاني بنافي (واکا) بوويه نهگري ومارا فورمکي نهمي ديتر نهوي (رينگا- Renga) يه. رينگا زنجيرميکا هوزانين پيکفه گريدي و دريژن کول سدي ۱۲ دستيکرييه (براهمي وحفري و خليف، 2022: ۱۰۴). ل سدي ۱۶) جورمکي ديتر يي هوزاني بنافي (هايکاي - Haikai) جهي "رينگا" يي گرت، هوزانهکا جهماوري وکوميدي بوو (بومجان و مکاي، 2023: ۱۷۲)، همتا (ل دستيکا سدي همدري ديتر دستيکي يا هايکاي کو ديترني (هوکو - Hokku) بوويه فورمکي هوزانا جودا و سهربهخو (براهمي وحفري و خليف، 2022: 107). کاري ژيکجودا کرنا بهشي هوکو بو هوزاناني ژاپوني (ماتسو باسو - Matsu Basho) دهته زفراندن، کو ب داهينر و پرميدمري نيکهم يي هايکوي دهته ناسکون (Budimir, 2023: 4). هوزانا هايکو هېبونو خويا سهربهخو وکو فورمکي هوزاني يي جودا و مرنهگرت همتا ((ل دوماهيا چهرخي ۱۹ ماسوکا شيکي هونري شييرا (هوکو) ژ يا (رينگا) ب نيکجاري جودا کر و نافي هايکو دانا ل سمر کو پيک دهيت ژ (هايکاي) hikai و (هوکو) hokku دا بيته نهف هايکو يا نهم نهفرو يي دنياسن و بهربه لاف ل جيهاني)) (سليقاني، ۲۰۱۰: ۱۷). کهواته (ماسوکا شيکي - Masaoka Shiki) ب داهينري چهمکي هايکو دهته ناساندن، کو ب ريکا ليکدانا دوو پارچهيان دروستکرييه، پارچهيا نيکي ژ دستيکا پيها (هايکاي - Haikai) و پارچهيا دووي ژ دوماهيا پيها

کورت دا سنور دمر باز کرن و بوویه جهی گرنکی پیدانا خاندنقان و هوزانقان و قهکولرین نهدبیدا، بو ئەفی دیاردی ژێ چەندین هوکار پۆلی خۆ دگیرن، هوزانقانی عیراقی (عمیدولکەرم کاسد) د بەرچاقرنا هوکارین بە لافیبوونا هونەرئ هایدیویدا ئامازئ ب چوار هوکاران ددەت (کاسد، ۲۰۲۲: ۱۰) :

- ۱- هایدیو پشتمهستنی ل سەر وینهی ویدمانان دکەت.
- ۲- سادەیی وچری، هوکارەکی سەر مکی بە لافیبوونی یه.
- ۳- روهکه ژ هەمی ئەوان یاساین گریدای ب روخساریفه کو گرانی ئیخستینه ل سەر یا رزگار بووی، وەکی کیش و سەروایی و هەتا ژمارەیا برگەیان هوزانقان ژێ رزگار بوویه.
- ۴- ئیک دیری وستی ریزی نگهلهک نامونه بو کهلتور و ئەدمیاتین مللەتین دیتەر، دیسان روخساری سینه ل دەف هەمی مللەتان بەرە لافیبوویه، چ ب ئەوی روخساری دیار ل دەف ژاپۆنیان یان نیزیکی ئەوی بوویه یان ژ گهلهک لایهناقه نیزیکبوویه.

هوزانقانی ژاپۆنی (نیا ناتسو ئیشی) دمر بارە ی بە لافیبوونا هایدیو یا بلەز دیتیت: (بە لافیبوونا هایدیو ل سەرانسەری جیهانی بو ئەوی چەندئ دزقریت کو تیکستەکه تنی بریکا سی دیران دشت جیهانەکا تەمام ب ئافرینیت) (ایشی، 2016: 117). ئانکو ئەم دشتین بێژین هونەرئ هایدیو ژاپۆنی بەرەف جیهانیوونیه چوو ژ ئەنجامی پۆختی و کورتیا وئ وچریا وینهیان ئەوا دگەل روجا ئەوی سەردەمی دا دهاته گونجاندن، کو بلەزی ژ سیمایین وئ یین هەرە سەرەکی بوویه. ئەف فورمئ هوزانی ب چەندین شیوازان بە لافیبوویه، کو (نالوگوریا رەوشەنبیری و وەرگیران و میدیا رولەکی کارا د هاتنا ئەفی هونەرئ بو ئەوروپا و جیهانی هەبوویه) (شعبور و عیاری، ۲۰۱۸-۲۰۱۹: ۴۸).

۲. ۱. ۴. تاییه تەمەندیی هوزانا هایدیو :

هوزانا هایدیو ژاپۆنی چەندین ساخەت و تاییه تەمەندی هەنە، هوزانقان و نفیسەرا ئەمریکی (جەین رەیچەولد - Jane Reichol) (1937-2016) نەه ژ ئەوان تاییه تەمەندیان دیارکریه (Reichhold, 2011: 3-5) :

- ۱- هایدیو ل دەمی نەبووری ئەودا دهینه نفیسین.
- ۲- پۆختی وئاسانی.
- ۳- وینهی هایدیو ژ سەروشتی دهینه دروستکرن. ئانکو دقیت پەپقا وەرزی (کیگو) تیدا هەبیت.
- ۴- هایدیو وینهیان ل شوینا هزران بکار دئینت.
- ۵- ژمارەکا سنوردارکری ژ جەنقان بکار دئینت.
- ۶- هوزانا هایدیو خۆ ژ دەربرینی ل سەر بریاردانی دوبردئیت.
- ۷- د زمانی ژاپۆنیدا ل شوینا نیشانی خالەندی پەپقا بکار دئینان.

- ۸- هوزانین هایدیو نە سەروادار بوون.
 - ۹- خۆ دوبرکرن ژ کەسایه تیکرنا سەروشتی.
- زیدەباری تاییه تەمەندیی ل سەری ئامازە پی هاتینه دان، هایدیو ژاپۆنی (ژ ۱۷) برگەیان پیکههیت و ل سەر سی ریزان ب شیوازی (۵/۷) دهینه پارقمکرن) (یوتسویا، ۱۴۳۲: ۸). هەروەسا (سەروشتەکی سادە هەیه و خۆ ژ ئالوزییان دوبر دئیت. جیهانی و تشتان وەکو خۆ دبینیت و وینه دکەت) (Kazemian, 2018: 3).

ئەزموونا هایدیو کوردی وەکو ئیکەم پەرتوکا تاییهت ب هوزانین هایدیو ((لە سەرمەتادا هایدیو کوردی لە کوردستانی ئیرانەوه دەستی پیکرد که بە جۆریک شوینەوتوی هایدیو فارسی بوو)) (عەزەمی و نازەر و کەمال، ۱۳۹۹: ۵)، کو ئیکەم هەولا نفیسینا ئەفی ژانری هوزانا نوی ژ هایدیو کورد ((شەویار گولابی نازەر)) دەستپیکەت، ... لە سالی (۱۳۸۷ هەتاوی) " ۲۰۰۸ زاینی " هایدیوکانی خۆی لە کتیبیدا بە ناویشانی (با - با - چیتەر نەتەخوسینی) (کە ۸۸ هایدیو - وە) (نۆری، ۲۰۱۹: ۷۴) چاپ و بە لافەکر. ئەف پەرتوکە دبیتە ئیکەم هەول د نفیسینا هایدیویدا ل سەر ئاستی هەرچار پارچین کوردستانی. دووم ئەزموون پشتی گولابی ژ لای ((شاعیر و رۆژنامەنووس (شەمال ئاکرمی) لە سالی ۲۰۱۰ کتیبی هایدیوکانی بەناویشانی (ژ سیتافکین دوهی و ئەفرۆ) چاپ کردووه، ئەمەش یەکمەین کتیبی شیعری (هایدیو کوردی) ی چاپکراوه لە باشووری کوردستان ((نۆری، ۲۰۱۹: ۴۱). هەروەسا هوزانقان (خالە عەلی سلێقانی) دهەمان سالد، ئانکو ل سالا (۲۰۱۰) ئ پەرتوکەکا تاییهت ب هایدیو ل ژیر ناف و نیشانی (داکەتەک ژ رۆژ ئافیا پەپقان) چاپ و بە لافەکر. واتە ئەف هەردوو پەرتوکە دبنە ئیکەم پەرتوکین چاپکری تاییهت ب هوزانا هایدیو کوردی ل باشووری کوردستانی. ئەزموونا نفیسینا هوزانا هایدیو کوردی بەردەوامی پی هاته دان و سینیەم ئەزموون ل باکووری کوردستانی بوویه، کو (نەمونهی وئ یین دەستپیکری ل سالا (۲۰۱۱) ئیدا بوو، ژ لای هەر ئیک ژ (بەرمەن بەرەه) و (سەلیم تەمۆ) یقه دهینه دیتن) (omeri: 2023). ئانکو دشیاندا یه بێژین (بەرمەن بەرەه) بو ئیکەم جار ل باکووری کوردستانی هوزانین هایدیو ئەزموونکرن، و دگەل هەمی هوزانین خۆ یین تا وی دەمی نفیسین، کو (دناف پەرتوکا (دلی من پالگهه ژ نشقی ره) ل سالا (۲۰۱۱) ئیدا هاته چاپکرن. پاشان ل سالا (۲۰۲۰) ئیدا د چاپا دوویدا تیکستین خۆ یین هایدیو وەکو پەرتوکەکا جودا ل ژیر ناف و نیشانین (هایکو) ل ئەستەنبولی چاپ و بە لافەکر (Bereh, 2020: 2). ئەف پەرتوکە ژ (۴۹۵) هایدیوان پیکههیت. د هەمان سالد هوزانقان (سەلیم تەمۆ) ئیکەم ئەزموونا خۆ یا هایدیو (ل بوهارا سالا (۲۰۱۱) ئیدا، هایدیوین خۆ د پەرتوکا (سی دەنگ) دا، ل ئەستەنبولی چاپ و بە لافەکر (تەمۆ، ۲۰۲۵). سەبارەت ئەزموونا هایدیو ل رۆژ ئافایی کوردستانی ل ئەفان سالیان دوها پیدایەت دەستپیکریه، کو ئیکەم هەولا نفیسینا هایدیو وەکو پەرتوکەکا تاییهت هایدیو و ب زمانی کوردی ژ لای هوزانقان (عمیدولرەحمان عەبدو) یقه هاتیه ئەنجامدان، کو ل سالا (۲۰۲۰) ئیدا پەرتوکا (هایکوین پایزی) ب زمانی کوردی (۴۵) تیکستین هایدیو نفیسینه، و ب شیوازی ئەلیکترونی (pdf) بە لافکریه.

بقی ناوایی ئیدی ب شیوهیەکی بەرفرەه هەر سال ل هەرچار پارچین کوردستانی چەندین پارچه هوزانین هایدیو دهینه نفیسین و ب ریکا پەرتوکان یان گوکاران یان مألەرین سوشیال میدیایی دهینه بە لافکرن.

۲. ۱. ۳. هوکار و چەوایا بە لافیبوونی :

وەک ئەم دزانین دەمی هونەرەک جهی خۆ بگریت و ژ لای وەرگریفه بهایی خۆ ب چەسپینیت پیدقی ب ناساندن و پینشەچوونی هەیه، هونەرئ هوزانا هایدیو ژێ ددەمەکی

هونەرئ هایکو ((بهرهمی کهلئوور و شیوهریان و ئهموونی ئهدمی و ژیانئ سمدان سالهئ گهلئ یابانه، بویه و مک همر دیاردیمهکی تری ئهدمی، یان کولتووری، زمحمته و ناشکریت به ههمان فورم و بابیت و تایهتهدمییهوه، له ولاتانی تردا، دووباره ببیتهوه، یان کوی بکریتهوه)) (سابیر، 2022: 17). لهوورا هایکویا کوردی ژئ همر چهنده ژ لایئ رۆخساریقه گهلک نه دوبره ژ هایکویا جیهانییا نوی، لی ژ لایئ ناقهر و کتفه دهئته جودا کرن ژ هایکویین وه لاتین دیتره. سهارمت هوزانا هایکوی و مک پیناسه ل زمانئ کوردیدا، هوزانقان (سمایل عزمی) دبیزیت: هایکو ((ئیمازی شیریه که ژیان و سروشت و زمان و فهرهنگی تاکي کورد به خوینهر نیشان ئهدات)) (عزمی و نازمر و کهمال، 1399: 5). واته هایکویا کوردی پتر بابیت و مژارین کهلئوور کوردی بخوئه دگریته، و جوانییا سروشتی کوردستانی کارتیکنهکا مهنر ل هایکیستی کورد کریه. ژ دیارترین تایهتهدمین هایکویا کوردی:

۱- ژ لایئ فورمیقه، هایکویا کوردی ب سئ ریزان دهئته نفیسین، راسته هایکو ل دهف ((نهمرا پاوند و گروپیان به دوو دیری و چوار دیریش نووسویانه به لام لای خویمان جیگیرمان کردوه له سهر سئ دیر)) (ئهممه، 2025). سهارمت هژمارا برگان و پارقهکرنا وان ل هایکویا کوردیدا چ قالبهکی دیارکری نینه، ل ((پانهئ هایکوی کوردی (هایکونوسانی باشوور)، که لمان ئاساییه له 17 برگه زیاتر بیت و زوریک له هایکوهکانیشمان له 17 برگه زیاتر و له 17 برگه کهمتریشمان هیه)) (نوری، 2019: 34). ب دیتنا مه مرچی (17) برگهئ ب شیوازئ 5/7/5 دگهل سروشتی زمانئ کوردی گونجایی نینه ژ بهر هندئ ئهف مهرجه و مکو فورم دهئته لادان و بتئی مهرچی سئ ریزی و مکو تایهتهدمییهکا دیار د هوزانا هایکوی دهئته هژمارتن.

2.2. هوزانا سئ خشتی:

2.2.1. زاراف و پیناسه:

چورمهکی دیتر ژ هوزانا کورت جهئ خو دناف هوزانا کوردیدا گرتیه، ئهوزی هوزانا (سئ خشتی) به، ئهف زاراقه لیکدایه کو ژ دوو پهیقان پیکهاتییه (د زمانئ کوردیدا) (خشتی) ب رامانا نیقه دیر دهئته و (سئ خشتی) واته سئ نیقه دیر، ههرومسا ئامازییه بو ئهوان هوزانین سئ دیری یین کیشدار و سهروادار (مردانی و طاهری، 1398: 204). واته زاراقی (سئ خشتی) ب رامانا سئ ریزی یان سئ دیری دهئته.

سئ خشتی (ئیکه ژ ژانرین هوزانا کورمانجی و سئ ریزین سهروادار همنه، کو همر ئیک ژوان ب خشت دهئته ناقهرن. پتریا سئ خشتیان ب شیویهکی زارمهکی هاتینه قهگیران، و هژمارمکا ژوان د ئهقان سالین دوماهیئ دا هاتینه نفیسین. ئهقان هوزانان کیشیهکا برگهیی هیه و ب ستران و موسیقا دهئنه گوتن (علی پور، 1043: 7). ههرومسا (سهلیم تهمو) پیناسهکرییه، کو (هوزانهکه ژ سئ رستهیان پیکدهئین و ئهف سئ رسته ههشت برگهینه، و ههرومسا ریز ژ لایئ رامانیقه پیکقه گریدانیه) (gorican, 2022: 16). واته سئ خشتی هوزانهکا زارمکییه ژ سئ ریزان پیکهاتییه، ههرومسا سهرواداره و کیشیهکا دیارکری (ههشت برگهیی) هیه.

د بهروردکرنا ئهفی فورمی دگهل هوزانا هایکوی لدهف قهکولهران هاتیه گوتن کو (سئ خشتی ژ لایئ پیکهاتی قه کورترین فورمی تهمامئ هوزانهکییه پشتی هایکویئ) (عظمی، 2022: 23). ههرومسا سئ خشتی و هایکو ((تا رادیهک چ له باری فورمی و چ لهباری کالهئ شیریهوه

هونەرئ هایکو ((بهرهمی کهلئوور و شیوهریان و ئهموونی ئهدمی و ژیانئ سمدان سالهئ گهلئ یابانه، بویه و مک همر دیاردیمهکی تری ئهدمی، یان کولتووری، زمحمته و ناشکریت به ههمان فورم و بابیت و تایهتهدمییهوه، له ولاتانی تردا، دووباره ببیتهوه، یان کوی بکریتهوه)) (سابیر، 2022: 17). لهوورا هایکویا کوردی ژئ همر چهنده ژ لایئ رۆخساریقه گهلک نه دوبره ژ هایکویا جیهانییا نوی، لی ژ لایئ ناقهر و کتفه دهئته جودا کرن ژ هایکویین وه لاتین دیتره. سهارمت هوزانا هایکوی و مک پیناسه ل زمانئ کوردیدا، هوزانقان (سمایل عزمی) دبیزیت: هایکو ((ئیمازی شیریه که ژیان و سروشت و زمان و فهرهنگی تاکي کورد به خوینهر نیشان ئهدات)) (عزمی و نازمر و کهمال، 1399: 5). واته هایکویا کوردی پتر بابیت و مژارین کهلئوور کوردی بخوئه دگریته، و جوانییا سروشتی کوردستانی کارتیکنهکا مهنر ل هایکیستی کورد کریه. ژ دیارترین تایهتهدمین هایکویا کوردی:

۱- ژ لایئ فورمیقه، هایکویا کوردی ب سئ ریزان دهئته نفیسین، راسته هایکو ل دهف ((نهمرا پاوند و گروپیان به دوو دیری و چوار دیریش نووسویانه به لام لای خویمان جیگیرمان کردوه له سهر سئ دیر)) (ئهممه، 2025). سهارمت هژمارا برگان و پارقهکرنا وان ل هایکویا کوردیدا چ قالبهکی دیارکری نینه، ل ((پانهئ هایکوی کوردی (هایکونوسانی باشوور)، که لمان ئاساییه له 17 برگه زیاتر بیت و زوریک له هایکوهکانیشمان له 17 برگه زیاتر و له 17 برگه کهمتریشمان هیه)) (نوری، 2019: 34). ب دیتنا مه مرچی (17) برگهئ ب شیوازئ 5/7/5 دگهل سروشتی زمانئ کوردی گونجایی نینه ژ بهر هندئ ئهف مهرجه و مکو فورم دهئته لادان و بتئی مهرچی سئ ریزی و مکو تایهتهدمییهکا دیار د هوزانا هایکوی دهئته هژمارتن.

۲- ژ لایئ ناقهر و کتفه، د زمانئ کوردیدا ژ بابیتین ههره گرنگه د هایکوییدا سروشته، کو د ئهفی جورئ دا، ((هایکو پیک دهئته ژ وهرزهک ژ وهرزین سالی یان ناقی گیانهوهرمهکی یان شینکاتییهکی یان همر کاودانهک گریدایی ب سروشتی قه بت)) (سلیفانی، 2010: 92). ههرومسا هوزانقان (پهیقا وهرزی (kigo) بکار دئینیت، یان ب شیویهکی راستهوخو ناقی وهرزی دئینیت، و مکی: بوهار و هاقین، یان بشیویهکی نهراستهوخو تنئ ئامازی ب وهرزهکی ددهت ب ریکا هندهک پهیقان، و مکی: پهیقا "بهفر" ئامازییه بو وهرزی زفستانی یان "میش و مور" ئامازییه بو وهرزی هاقینی) (عمر، 2017-2018: 17-18).

ل سهردمئین نویدا، (هایکو تیکهلی زمان و جفاکین نوی بوویه، لهوورا مژار و خواستین وئ ژئ بهرفره هنر بوون، ژبلی بابیتین سروشتی، ههستین مرقی یین گریدای ب ژيانا باژیر و ناکوکیین دی یین جفاکی ژئ بوونه مژارین هایکویان) (Sami&Ertekin, 2024: 12). ئهف جورئ هایکویئ ئهموونهکا مرقایهتی ژ ژيانا رۆزانه دهربارهئ گاقهکا راماندنی ل گهردوونیدا ددهته دیارکرن. هایکویا کوردی)) ناوهر و کتیکي پر له خو شهویستی هیه، که پره له سۆزی راستهفینیهئ نیوان شاعیر و یارمهکی و راز و نیازی ناسکانهئ ناخ و دهرونی)) (کهسنهزانی، 2007: 156). ههرومسا ناقهر و کهکا نیشتمانی و نهتموهیی ب دیتنهکا شورمشگیرانه هیه، چونکی (هوزانقانی کورد ب هندهک وینهیان ئامازی ب میژوو و کارمسات و کهسایهتیین کورد ددهن) (Omeri, 2023). زیدهباری بابیتین ئامازه پی هاتینهدان، ((له

سەفەمیدا پرویدیای وەشەک ژ کوردین رۆژنەقایی ئیرانی بۆ خوراسانی کۆچکری، ئەف جۆره هۆزانه لگەل هۆزاننەن وان بۆ دەقەرین باکوژی خوراسانی هاتینه فەگهواسن، خوشبەختانه ژ نقشەکی بۆ نقشەکی دناقەر کورمانجین خوراسانیدا هاتە ژبەرکرن وپاراستن (علیپور، ۱۳۹۵: ۱۱۸). ل سەردەمی نویدا (کوردین خوراسانی هەتا نەو ژێ ئەفی فۆرمی هۆزانی بکار دێنن. ئەف هۆزانه ژبەر فرە جۆریا ناقرۆک و بابەتین وئ بشیوهمەکی بەرفەرە ل هەمی دەزگەهین موسیقی و کەلتوری هاتییه بکار ئینان، رەنگە ئەفە هوکارمکی سەرەکی ژێ بیت کو ئەف فۆرمە نەهاتییه ژبیرکرن (لایین، ۱۳۹۸: ۶). دەبارە شتواری نەقسینا سێ خشتین نوێ بین ئەفی سەردەمی (هۆزاننەن هەقچەر خ بابەندن ب میراتی ئەدەبی هۆزاننەن ژبەری خۆ و پتر پەیسازی و ینەسازیا ئهوان بکار دێنن. چونکی پرسا چاقەریکرا وەرگری و پەسەندکرن ژ ئالی چفاکی ئەدەبیە ئارمانجە. پەیموندیا سوزداری لگەل سروشتی ریکەفتەکا دیارە ل هونەریدا و بتایهتی د هۆزانیدا. ئەف جۆره رێبازە ل ئەدەبیاتا فولکلوری وکلاسیکیدا دیارترە ژ ئەدەبیاتا نویدا، ژبەرکو پەیموندی پتر د گەل ژیارا گوندنشین و کوچەری و ژینگەها سروشیدە هەبوو (علی پور، ۱۴۰۳: ۲۲). د ئەفی سەردەمیدا (رۆژانە ب دەهان هۆزانین سێ خشتی ین مودیرن ژ ئالی هۆزاننەن هەقچەر خە ئاوازا بۆ ددان و د ئیخەنە لبر دەستی خەلکی خۆ) (لایین، ۱۳۹۸: ۸). واتە سێ خشتین نوێ ب هەمان فۆرم و پیکهاتا فولکلوری دەیتە نەقسین، لئ تێ ژ لای ناقرۆکیه تا رادیهکی ژ سروشتی دوبرکەفتینه و پتر بەرفەر بابەت و ئاراستەین جوداتر چووویه.

۲.۲.۳. جۆرین هۆزانا سێ خشتی :

و مکو هەر هۆزانهکا دیارکری، هۆزانا سێ خشتی ژێ دبنەرەندا دابهشی دوو جۆرین سەرەکی دیت :

(۱ - سێ خشتیا ئیک بەندی : ئەف جۆره ژ ئیک بەندی پیک دەیت، کو ئەف بەندە تێ ئیک سێ خشتی ب خۆفە دگرت. سێ خشتین ئەفی جۆری گەلەک بەرفەرەن.

۲ - سێ خشتیا فرە بەندی : ئەف جۆره ژ دوو بەندان هەتا چوار بەندان پیک دەیت. هژمارا برگیان د ئەفان بەندانە هەمان هژمارن، بۆ نمونە رەنگە سێ خشتیا ئیک (۸) برگیی بیت و یا دوو و سێ (۶) و (۷) برگیی بیت. ئەف جۆره ب (سێ خشتیا تەرجیع بەند) دەیتە ناقرکرن (علیپور، ۲۰۱۵: ۱۱۹ - ۱۲۰). دەبارە رێزەیا بەرەلەقوونا سێ خشتیان ل دویف ژمارەیا برگیین وئ، د فەگهولنەکیدا ژسەرجم (۳۰۴) پارچە سێ خشتیان هاتییه ئەجامدان، ئامار بقی رەنگی ل خواری بووینە (هەمان ژیدەر: ۱۲۱) :

ژ	جۆرین سێ خشتی	ئەجام
۱	(۸) برگیی	(۲۸۷) پارچە
۲	(۱۴) برگیی	(۷) پارچە
۳	(۷) برگیی	(۴) پارچە
۴	(۱۵) برگیی	(۳) پارچە

لەبەک دەچن، بۆ نمونە سێ خشتەکی کوردی و هابکو له سێ دێردا دەنوسرین هەردوک باسی سروش و ژیان دەکەن، هەلبەت هەرمەکا جیوازی و تایهەتمەندی خۆشیان هیه ((عەزمی و ئازەر وکەمال، ۱۳۹۹ : ۵). بەلێ خالا جوداکەر ئەوه (سێ خشتی پشەبەستنی ل سەر کیش و سەروایی دکت) (عظمی، 2022: 23). واتە کیش و سەروا مەرجهکی بنەرەتی یێ سێ خشتی یه.

۲.۲.۲. مێژوو و وەرەر :

دەبارە مێژوویا نەقسینا سێ خشتی (سەلیم تەمۆ) دیت : (سێ خشتی ژ سەد سالا سێبەم و هەتا ئەفرو د ناڤ کوردین خوراسانیدا دەین گوتن و نەقسین و دگەل ساری دەینە سترین (gorican, 2022: 16).

سەبارەت گوتار و فەگهولنەن دەستپێکی بین ئەفی هۆزانا لیریکی ، بۆ ئیکەم جار رۆژەلات ناسی روسی (نیقانووف - Ivanov) ی، (هژمارەکا سێ خشتیان ل ژیر ناڤی (ترانه‌های کرمانجی) ل گوفارا (ناسیا بنگال) ل سالا (۱۹۲۷) ئ بەلاقرینه، و ل دویفرا فەگهولەری روسی (تسوکرمەن - Tsukarman) ی ل سالا (۱۹۸۶) ئ ل پەرتوکا (کورمانجین خوراسان) ئەف جۆره هۆزانه پشکیش کرینه (علی پور، ۱۴۰۳: ۷). پشتی هەردو گوتارین ئامازە پێ هاتییه دان، هۆزانان و فەگهولەری فارس (ملک الشعراء بهار) کو (گرنگی ب ئەفان جۆره هۆزانان دایه و ب (غەزەلیاتین سێ خشتی) ناقرکینه. فەگهولەر (کەلیم الله تەمەحدی) بۆ ئیکەم جار (ل سالا (۱۳۳۴) ئ ناڤی سێ خشتی ئیخستیه ل سەر ئەفان هۆزانین سێ ریزی و ب کومکرنا (۲۰۲) تیکستین سێ خشتی رابوویه (زمانی و میرحسینی، ۱۴۰۱: ۴۵). رەنگە ل دەقەرا کورمانجین باکوژی خوراسانی زیدەتر ژ هزار نمونەین ئەفان سێ خشتیان بەینە دیتن، بەلێ جەئ سەرنج راکیشانی یه کو تێ نەقسیەرەک ژێ ژ نەقسیەرین ئهوان هۆزانان نه هاتییه ناسکرن (لایین، ۱۳۷۶ : ۱۶۱). هەژێ ئامازەدانیه کو (کورمانج هژمارەکا هۆزین کوردانه ل سەردەمی سەفەویان بۆ پاراستنا سنووری ئیرانی ژ ئوزبەکییان بۆ خوراسانی هاتییه فەگهواسن، هەروەسا هەلگەرین بەشەکی مەزن بووینە ژ ئەدەبی کوردی) (مردانی و طاهری، ۱۳۹۹: ۲).

ئەف هۆزانا زارەکی (ل دەردورا دیرسمی ژێ ب دیالیکتا زازاکی و هەروەسا د نامەین ئەلێکسەندەر ژاباییدا ژێ ئەم روی ب روی سێ خشتین مەلا مەحمودئ باهەزیدی دبین (gorican, 2022: 16). نانکو نمونەین مینا سێ خشتیان نه بتی ل خوراسانی هەنە، بەلکو (گەلەک نمونەین مینا هۆزانین سێ خشتی بین کوردین خوراسانی ل هەر ئیک ژ وەلاتین تورکیا، عیراق، سوریا، ئەرمنیا و رۆژنەقایی ئیرانی دەینە دیتن) (حسین پور و مرادیان، ۱۳۹۵ : ۸۸۶). واتە (ژ لای جوگرافیه دناڤ دیالیکتا کرمانجیا سەریدا بەرەلەقه) (gorican, 2022: 16).

سەبارەت نەقسین و گوتنا ئەفان جۆره هۆزانان ، (دیارە کو پشتی کۆچکرنا هۆزین کورمانجان، ئەوال دەستپێکا سەردەمی

٥	(١١) برگەیی	(١) پارچە
٦	(١٣) برگەیی	(١) پارچە
٧	(٥) برگەیی	(١) پارچە

خشتی (جۆرین ھۆزانا سێ خشتی)

و مرگەر بە خێرای و بە زویی (((کەسنەزانی، ٢٠٠٧: ٢٢) ب لێکدانا ھەردوو یان پەیمەکا لێکدای (پۆستەرە شیعەر) درستیوویە. ب ئەفی شێویمی ئەف زاراقە بوویە ھەلگرا پەیمەکا کورت.

د ناڤ ھۆزانا نوی یا ئەدەبی کوردیدا، چەندین ناڤین جۆرا جۆر بۆ کورتە ھۆزانا بکار ئێنایە، کو ھەمیان دڤان دەربرینی ژ ھزر و دیتنن خۆ بکەن، ب ریکا قەبارین بچوێک و کیمترین پەیمان، بۆ ئەفی مەبەستی ((توێژەران و شاعیران و نووسەرانی ئەم بوارە زاراوەکانی (پۆستەرە شیعەر، کورتە شیعەر، کۆپلە شیعەر، خۆنچە شیعەر، پشکو شیعەر، بروسکە شیعەر، کەفالە شیعەر) بەکار دەھێنن، کە ئەمەش ھەموویان گوزاراشتن لە ئەدگاری (کورتیری) ی ئەم فورمە شیعیریە (((خۆشناو، ٢٠٢٤: ٢٢٨). سەبارەت ھەبوونا ژمارەکا زۆر ژ زاراقین کو دەربرینی ژ ھۆزانا کورت دکن، رەخنەگر (نازاد عەبدولواھید) دبیژیت: ((لە سالی ھەشتاکان ھەر یەک ھەلومەستا لە خۆیەمە زاراوەیک و بەھەزی خۆی دادەنا، یەک دهنووسی (پیکە شیعەر) چونکی بە قەدەر پیکەکە ئەم پۆستەرە، یەکیک ناوی لێ دەنا (پۆستەرە شیعەر) و یەکیک ناوی لێ دەنا (خۆنچە شیعەر) ئیتر ئاوا ئەم ناوانە ھەمووی ھەبە، بەلام ئەوەی کە شائیعە و ماسەفاتی پۆستەر ھەر ئەویە کە لە پۆستەرە شیعردا ھەبە. ئیجا بوویە ئەمە ھەمووی خۆ شارەدەنەویە لە پشت زاراوەکان (((عەبدولواھید، ٢٠٢٥). کورتیلە شیعری و مکو چەمکەکی نوی بۆ ئیکەم جار خۆ دڤورمی پۆستەرە شیعردا دیتییە. پۆستەرە شیعەر ((بریتیە لە بەرجەستەکردنی شیعەر لە تابلویەکی بچکولانە، کە و مکو پۆستەریکی بچووک دەکەوێتە بەرچاو، خورپەیک شاعیرانە، یان حالەتیک دەررونی لە ناکو، یان بابەتیک کتوپر دروستبوو، یان ساتەمختیک شیک یان حالەتیک، یان رووداوێک لە خۆ دەگریت (((خضر و محەمەد، ٢٠٢٣: ٦٦). واتە ھۆزانقانی مفا ژ ھونەری پۆستەرەران وەرگرییە، کو چەوا بینەر ل دەمی بەرامبەر پۆستەرەکی رادوستییە، ب زوێترین دەم زانیاریان ب دەستخوھە دێخیت، ل پۆستەرە شیعەر دا ژ ب ھەمان شێویمە. ھەروەسا شیرکو بیکەس پێناسە دکت: کو: ((شیعری پۆستەر (پوختە شیعەر)ە، زەرەبێنیک زۆر ھەساسە، چرو مەوزووعیە (((عەبدولواھید، ٢٠٠٣: ٣٠٦). ھەروەسا ملکو ئەحمەد دبیژیت: ((فورمیک نوی ھونەری شیعری ھاوچەرە، لە دەتیک بچووک پیکدیت، کە شاعیر بە شێویمەکی خەست و چر، وینە و بیرۆکە و خەیلی خۆی دادەنیت، خۆی لە وشەیی زیاد و درێژ بری دەپارێزیت (((ئەحمەد، ٢٠١٨: ١٥١). ل دوماھیی ئەم دشیین بیژین ژ ئەوان پێناسەیین ئاماژە پی ھاتیەدان کو پۆستەرە شیعەر دیمەنەکی کورتە و زوی دەرپازدییە، ئەم وینەیین نە چاقەریکری کاریگەرەکا کویر ل سەر خواندەقانی دەناییت کو دبیته ژیدەر بۆ ھزرکرنەکا کویر ل دەف خواندەقانی .

٢.٣.٢. مێژوویا سەرھەلدانی :

کورتیلە شیعەر ((لە ناوەرەست و کۆتایی سالیانی ھەفتاو ھەشتایەکی سەدەیی رابردوو، لەناو شاعیران و خوێنەرەکاندا شێو

کەواتە جۆری بەرەبەلاف و رەسەنی وئ بتنی سێ ریزییە و ئیک بەندا ھەشت برگەیی یا ھۆزانییە و جۆری دووی ژ کومەکا ئیک بەندیان پیکە بەرنایسە.

٢.٢.٤. تاییەتەندیین ھۆزانا سێ خشتی :

١- سێ خشتی (پتر پشتبەستنی ل سەر کیشی و سەر وایی دکت چونکی دڤیت ھەرسێ ریز ئیک سەر و بن ھەروسا ژ ئالیی ھژمارا برگان و پارقەکرنا وان ل سەر سێ ریزان بیت، ئەف فورمە نیزیکترین فورمی ھۆزانییە بۆ ھایکوی چوکی ژ (٢٤) برگەیان پیکدەیت و بشیواز ئ (٨/٨/٨) دەیتە پارقەکرنا (عظمی، 2022: 23). سەبارەت کیشا ئەفی فورمی ھۆزانی قەمکولەری فارس (بھار) دبیژیت: (سەر وایی غەمزواتین عەرمەبان و گوھوریانا کیشا برگەیی بۆ کیشا عەروزی، لئ کیشا برگەیی شیا ھەبوونا خۆ پاریزییە. ئەف کیشە ھەتا نەو ژ ل دەف کوردان بەرەبەلافە (مردانی و طاهری، ١٣٩٨: ٢٠٥). ٢- ژ ئالیی پیکەتییە، (وینە ل سێ خشتی دا کورت و سادەنە و مکی شیواز ئ زیارا کوردین کورمانجان. د ئەفان وینەیاندا ھیچ ئاماژەیک ب ئەفسانەیین نەتەوی، کەسایەتین ئابیی، ئاماژەیین قورناتی نینە (پور، ١٤٠٣: ٣). جەئ ئاماژە پیدانی یە کو (وینەیین گریدای ب ئەفینداران و دیمەنین سروشتی و گوندان بەرەبەلافترین وینە ل سێ خشتی دا) (ھەمان ژیدەر: ٤). دەرپارەیی زمانی سێ خشتی ئەف فورمە (ب زمانەکی ملی بی سادە دەیتە خواندن و نفیسین) (مردانی و طاهری، ١٣٩٨: ٢٠٤).

٣- ژ ئالیی ناڤەروکێفە سێ خشتی (ژ زیانا رۆژانە و سروشتی دانەری وئ تیدا ژایی ھاتیە وەرگرتن، کو ب شارەزایانە و ب ھیمایان کومەکا بەرفەرە ھژ بابەتان ھاتیە پشکیشکرنا (مردانی و طاهری، ١٣٩٨: ٢٠٠). و مکی بابەتین : (ژیان، ئەفینداری، ھیی، قەگیرانا بی ئومیدی، نستاوژیا، روندک و گریان، نیشتمانیپەروری، سۆزداری بۆ ھەفال و وەلاتی خوە، چیا و دەشت و ژیارا کوچەری و عەشیرەتگەری، دەرپەدەری، شەر و کوشتن، دیلوون. ھەروەسا ئەزمونا کورمانجان دژی لەشکرکیشی و فەتحرنا ئوزبەک و رووس و تورکمانان ھاتیە نیشاندان (زمانی و میر حسینی، ٢٠٢٣: ٤٣). و مکی ئاماژە پی ھاتیە دان چەندین بابەتین جۆرا و جۆر بخۆفە دگریت، لئ (تەمەری سەر مکی سێ خشتی ئەفیندارییە، رەنگە باشترین بێژین ھەر خشتیەک وینەیک و بێر ھاتنەکا ئەفیندارییە) (لانی، ١٣٧٦: ١٦٠).

٢.٣.٣. پۆستەرە شیعەر :

٢.٣.١. زاراق و پێناسە :

د ناڤ ھۆزانا ھەچەرەکا کوردیدا ھژمارەکا زاراقین جوداجودا بەرامبەر ھۆزانا کورت دەیتە بکار ئێنان، زاراقی (پۆستەرە شیعەر) ئیک ژ ئەوان زاراقانە. پۆستەرە شیعەر ژ ئیکگرتنا دوو پەیمان (پۆستەر + ھ/ناڤەندا + شیعەر) پیکدەیت. پەیمە (پۆستەر) ((ووشەیک ئینگلیزییە و مانای - نیعلان - دەگەیمەنی (((عبدالواحد، ١٩٧٨: ٥)، واتە ((پۆستەر ھەلگری شتیکە یاخود بیر و مەبەستیکە کە پەیمانیر گەر مکیەتی بگاتە

دبیریت: ((بۆ یەكەم جار لە رۆژنامەیی - هاوکاری - ژمارە (٢٨١) ی رۆژی ١٩٧٥/٨/٣٠ دا بە ناوێشانی (دە پۆستەر لە پێشانگای شیعریکی کۆچەر) دا ئەو زاراویەم بەکار هێناوە و نمونەیی ئەم جوهره شیعرانەم (بلاوکردموه)) (بیکس، ١٩٧٨: ١٧٨). واتە شیرکو بیکس وەکو پەر مێنەر و داھێنەر ئەقی ژانری هۆزانی دەیتە هژمارتن.

دهايكوييا ژاپوني يا رېسمندا هژمارا برگان و پارقه كرنا
 نموان بشيوازي (۵/۷/۵) مسرج بوويه، لي ب ديئنا مه
 مسرجي (۵/۷/۵) برگيي دگل سروسټي زمانئ كوردی نه
 گونجايه ژېر هندی ئف مسرجه و مكو فورم دهيتنه لادان و تنئ
 مسرجئ سئ ريزي و مكو تاييتمنديهكا ديارا هوزانا هايكوي
 دهيتنه هژمارتن. هوزانقان شه هاب ئاكرمي د هايكويهكا خودا
 ديئريت :

پشکوژ د باخچین ئیقاران دا
ب پیکه نین و سه مانه

دجقاتا خھیالا من دا خوزینه . (ناکرہی، ۲۰۱۶: ۷۳)

دنهفئ هايكويندا ومكو فورم ب ممرجئ سئ ريزيئ
 پابندبوويه، و ب شيوائ ۱۲/۸/۹ برگميه، واته نه كيشداره.
 شيوائ هوزانقاني پشتبستني لسر كارليكرنا روجي دكت
 زبو كيشانا وينميهكئ يان گافهكئ ژ زينگهها دموروبم، ئەف
 هايكوئه نزمونمكا راستهوخويه يا هوزانقاني و مورمكا
 راماندنئ پئغه دياره همومسا بريكا نيك ژتهكنيكن هايكويا
 ژاپوني يا كلاسيكي (تورياوازه) ب كيشانا دوو وينميان
 رابوويه، كو ئەف تهكنيكه دوو وينميان يان دوو هزرين بسره
 ژيكدودا پئغه گريددت، بو بمرهمئينانا رامانا سيئ
 ورامانمكا كويرتر ومندههوشتر. وينه ژ دوو ديمهئين ههفت
 پيكدهئيت، ديمهئئ ئيكي ژ كهتوراييه كو رمنگفمانا خوشيا
 پشكوژانه دنافا باخچيدا، رمنگه ميهست ژ پشكوژان زاروك
 بن، هر ومكي چهوا هوزانقان ب پيكنين و سماركنئ وينه
 دكت، همومسا ناماژميه ب شيويمهكئ نه راستهوخو بو
 ومرزئ بوهارئ. ديمهئئ دووئ ژ خياللا هوزانقانييه، ئەف
 ديمهئنه ناماژئ دمدت كو دخياللا هوزانقانيدا ئەو كهيف وخوشيا
 ل دهم پشكوژان همي ل خياللا ويدا نينه، و ئەفئژئ ناماژميه
 كو خوزيبان بو ب دهستفمئينانا وئ خوشيئ ئەوا ل دهم
 شكوژان همي دمت.

ژ	بنياتی هونری	هیه/ نینه
۱	فورمی سی ریزی	✓
۲	وینیهکی راستموخو	✓
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتم	✗
۵	کیرنجی	✗
۶	همبو نا هستهکی دیار کری	✗

خشتی (یشکوژ د باخچین ئیقاران دا)

سەروا نە ھاتىيە بىكار ئىن. توخمىن (بۇھار ، زىلکاو ، سىتران ،
 وموسىقا ، سەما) ھەممى ب سىروشت و جوانىيۋە گىزىدائىنە، و
 دەربرىنى ژ ھەلچوونىن كەيفخوشىي و جوانىي دكەن. ھەروەسا
 دەستى دئىخىتە لىسر ئالىي روحيي ئەزمۇنا بۇھارئ. ھۆزان
 دەربرىنە ژ ئەزمۇنەكا نىستاتىكى و روحي كو ھۆزانقان دىگەل
 وەرزئ بۇھارئدا ژىايە. د ئەفئ ھايكۆيىدا وىنە لىسر بىنايئ
 توريلاوۋە ھاتىيە ئافاكىرن و كىرىجى ل رېژا ئىكئ و دوۋىدا
 ھاتىيە بىكار ئىن. ژ بۆ دروستىرنا راۋەستىنەكە دناقەر

شيعر نيك بدمر كهوت و باس و خواسى زورى ليكهوتوه لهو كاتهدا كه زور شاعير خاوم به هروم توانست كهته نووسيني ئهم جوړه شيعرمو كاريان تيدا كردو كهوتته بهرهمهيناني كه به (پوسته ره شيعر) و (بروسكه شيعر) و (شيعرى مهوزوعى) (ناويان دمبرد)) (خضرو محمهد، ٢٠٢٣: ٧٠).

دهرباره ي نفيسين و بكاريئنانا زاراقى پوسته ره شيعرى بو نيكه جار ل ئه ده بى كورديدا، هوژانقان (شيزكو بيكهس)

۲. ۳. ۳. تاييەتمەندىيىن يۆستەرە شىعرى :

۱- ژ نالیی فورمیقه، ((پۆستهره شعر له‌روی فورمهوه کورته، ههر بویه زۆر له‌شاعیران ته‌نها به‌کورته شعر ناوی ده‌یمن، ناتوانین ده‌ستنی‌شانی کورته‌که‌شی به‌کهن، واته بلتین پتویه‌سته ئه‌وه‌نده وشه‌ بیت، یاخود ئه‌وه‌نده دیر بیت (که‌سه‌نه‌زانی، ۲۰۰۸: ۳۴).

۲- ژ نالین پیکهاتیښه، پوستره شاعر ((کوتایمکی
سرسوړه نښه دېت کو خویند هرگز به خیالیدا ناییت
(خضر، ۲۰۲۳: ۷۴). هرومسا ((زمانې پوستره شاعر
زمانیکې تا بلنې ساکار و روژانه یی (عبدولواحد، ۲۰۰۳:
۳۰۶)). (به شیوه کی گشتی پوستره شعری نوې خوی
له سروا دمزیته وه و نازادانه مشتې وشه دهینې و مانا و
ده لالمتی خوی پې دهینکې)) (کسمنزانی، ۲۰۱۸: ۱۰۹).
۳- ناقه روک ((لیسر نه وهی باز نه که کراومه مه ودا که ی
فراوانه... دمکری له پرووی ناو روک و بابمتی پیمامه کی
چندین ره هندی (سیاسی و فلسفیهی و جفاکی) له
خوبگریت)) (محمد، ۲۰۱۳: ۳۰).

۳. پشکا دووئ : بهراوردی ب نمونہ فقہ دناقبہ را فورمی
ہایکویا کوردی دگہل یوستہرہ شیعرئ و سئ خشتیئ دا .

فورمين هايكو و سى خشتى و پوسنره شيعر ژ ديار ترين
جورين هوزانا كورتن د نهمياتا كورديدا. ل نهفى
بهروردكرنيدا **دئ** پيداچونى ل خالين ومكهف و جوداكر
دناقبهرا نهفان همرسى جورين هوزانيدا ژ نالين فورم و پيكهات
و ناهروكيقه نهنجامدين. دكو بشين هوزانا هايكوى ژ
همردو و جورين دبتر جودا بكمين. و مكى ل خوارى ديار :

۱- ژ لایي فورميځه:

شهر و مساجد نمونه‌یه‌کا دیتزد، هؤز انقان سهردار نوری دبیژیت
شهرانی به‌هار.

یانهی گورانی و موسیقا و سه‌مایه -
زملکاو! (نوری، ۲۰۱۹: ۱۶۴)

ٺهڻي هائيڪوئي مارجي سئي ريزي ليبر چاڦ وهرگر نبي، و
ٺهڻ سئي ريزه ب شيوازي (۲/۱۱/۵) برگهي هاڻيه پار فڪرن،
واته شوازي بار فڪر نا کلاسڪي بهر مو نهڪر به هر وسا

دوماهیئ روونکر نهکا نه چافمر یگری دیار دکمت کو خواندهقان توشی شوکبوونی دبت.

وینهیئ ئیکی (شهوایی بوهار) و وینهیئ دوئی (پانهی گورانی و موسیقا و سهمایه) کو دوو وینهنه چ پهموندیهکا مهنیقی دگهل ئیکدا نینن، لهو را خواندهقانی بهرمف تیهرزینی دبهت، همتا ل

ژ	بنیاتی هونری	ههیه/ نینه
۱	فۆرمی سئ ریزی	✓
۲	وینهیئ راستهوخو	✓
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتم	✗
۵	کیریجی	✓
۶	ههبوونا هستهکی دیارگری	✗

خشتی (شهوایی بههار)

زمانهکی ساده وساکار دویر ژ پمقین ئالوز هاتییه نفیسین. پمقا وهرزی (کیگو) ب شیواز مکی نهراستهوخو (نقیزا بارانی) ئامازه پی هاتییه دان، کو ئامازمیه بو وهرزی بارانی ئانکو وهرزی زفستانی، چونکی دقیاا باران بارییا لی ئهو دهقهره توشی هشکه سالیی بوویه. کیریجی ب ریکا نیشانهیا (!) کو د هونری هاکویدا ب (کانا) دهیته نافکرن، ل دوماهیئ هاتییه دروستکرن، داکو گافهکا راماندنی و مهندههوشی ب ئافرینیت. گرنگی ب کیش و سهروایی نه هاتییه دان. نافهروک مروقایهتییه و ب ههبوونی و جفاکیه گریدایه، لی بابتهی سهرمکی، ههزاری و بیهن فرههیه. ئهف هوزانه دهرگههی راماندنی بو هیزا فهشارتی یا کهسین ههزار و کهلتوری راز مهنديا ب کوم لسهر کیستی تاکی فهدکمت. واته ههلگرا دیدمهکا ههبوئنگرییه ب ریکا هوبرینین ساده هاتییه ئافراندن.

هوزانقان (خالد سلێفانهی) د هوزانهکا خو یا هاکویدا، دبیزیت: ل دیوارین وی هزار دهرزن و بانئ وی رزی یه

نقیزا بارانی ب خهلی کر! (سلێفانی، ۲۰۱۰: ۱۰). هوزان ژ سئ ریزان پیکهاتییه، واته مهرجی سهرمکی هاکوی پهمروکرییه. هوزان ب وینهیئ ههستیاری ژ واقعی دهستپدکمت، کو وینهیئ ژ گافهکا کویر یا مروقایهتی دگریت، ئهوزی خانییهکی ههرفتی (دیوارین دهرزی و بانئ رزی) کو وینهیئ ههستی ببنینی یه. لیکدانا دناقهرا ههردوو یهین مادی (دهرز، بان) و یی روحی (نقیزا باران)، تمکنیکا توریوازه هاتییه پهمروکر کو چ پهموندیهکا مهنقی دناقهرا ههردوو وینهیاندان نینن، لی پیکه وینهیئ گشتی ههستیاری دروستکرییه، نهک بشیوازی گوتارینزی یان دهربرینا ههلهچوانانه، بهلکو ب شیواز مکی ئامازهی. ههرومسا ب

ژ	بنیاتی هونری	ههیه/ نینه
۱	فۆرمی سئ ریزی	✓
۲	وینهیئ راستهوخو	✓
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتم	✗
۵	کیریجی	✓
۶	ههبوونا هستهکی دیارگری	✗

خشتی (ل دیوارین وی هزار دهرزن)

نیزیک و نهویره! (باقی، ۲۰۲۱: ۱۱۹) ئهو پارچه پۆستهر لسهری دیار ب بهراود لگهل هوزانا هاکوی، فۆرمکی دریزتر ههیه کو ژ شهش ریزان پیکهاتییه، ههرومسا ب وینهگرتنا گافهکا کورت یان گرتنا گافهکا راستهوخو کو کهفتییه لهر چاقین هوزانقانی نه رابوویه، بهلکو هوزانقان ب ریکا تمکنیکا فهگیرانی ب وهسفرنا دوخهکی رادبیت ئهوزی دهربرینی ژ برینهکا کویر دکمت کو ژ ئهگهری خیانتهی یان ئازاردانی ژ کهسهکی نیزیک دروست دبیت. ئهف هوزانه رمنگههانا ههستی خیانتهی یه ژ لایئ کهسهکی باومرینکریقه، ههرومسا دهربرینی ژ ئهوی ئیشان و برینا کویر دکمت کو چهوا برینهکا بقی شیوهی دشیت دروست بکمت.

پۆستهره شیعرب بهراورد لگهل هاکوی فۆرمکی چهسپاندی یان دیارگری نینه، بهلکو هوزانقان ئازاده دقههاندنا پۆستهراندنا ب فۆرمین جیاواز، کو ژ ئیک ریزی دهستپدکمت تا دگههیهته ههژده ریزی و زیدهتر. هوزانقان بهیار باقی د پارچه پۆستهرهکا خۆدا دهربارهی خیانتهی دبیزیت:

خهنجهر

ژئ پرسی

بوچی

برینا خهنجهرئ

یا کوژمک و کویره؟

گۆت: چونکی ژ کهسهک

ژ	بنیاتی هونری	ههیه/ نینه
۱	فۆرمی سئ ریزی	✗
۲	وینهیئ راستهوخو	✗
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتم	✗
۵	کیریجی	✗

6	هه‌بوونا هه‌سته‌کی دیارکری	✓
---	----------------------------	---

خشتی (خمنجهر)

جفاکیدا دبعت. د ریزا ئیکیدا پهیفا (هش) ود ریزا دوویندا پهیفا (نه ناخفه) رهنکه گوتنا ئەفان هه‌ردو پهیفا بمرامبهری کچی دهسته‌ه‌لاتا باب سالاری و سهرکوتکرنا دهنگی ژنان دگه‌هینی. به‌لی ژبه‌رکو ژ لایی فورمیفه دوو ریزییه ئانکو مهرجی سێ ریزییه نه‌هاتییه ره‌چاقرن، له‌ورا دشباندايه بیژین ب هایکو ناهینه هژمارتن به‌لکودچینه لبن چه‌ترا پۆستره شیعریدا.

د هوزانه‌کا دبتردا کو هوزانفان هیوا فازل د ئیک ژ هایکویین خۆدا دبیزیت :

هه‌شش

نه ناخفه تو کچی ! (فاضل، 2019: 10)

ئەف هوزانه هه‌لگرا رامانه‌کا کویره، وینه‌یه‌کی راسته‌وخو ئافراندیه کو تیدا پرسه‌کا جفاکی د نازرینیت ب شیوه‌یه‌کی کورت پۆخت، و هزرا خوانده‌فانی دنازرینیت کو به‌ره‌ف بوارین جیاواز بین گری‌دای ب توندو ئیژیا به‌رامبهر ژنی ل

ژ	بنیاتی هونهری	هه‌یه/ نینه
1	فورمی سێ ریزی	✗
2	وینه‌یه‌کی راسته‌وخو	✓
3	زمانی ساده	✓
4	ریتم	✗
5	کیرنجی	✗
6	هه‌بوونا هه‌سته‌کی دیارکری	✗

خشتی (نه ناخفه تو کچی)

هوزان ب شیوه‌یه‌کی کورت هاتییه نه‌فیسین، و ب هه‌بوونا پهیقین (ناگردان) و (به‌فر) وینه‌کی هه‌ستیاری دروستکرییه، کو هه‌ستی سهرمایی ل ده‌ف خوانده‌فانی پهیفا ده‌کت، هه‌روسا ئاماره‌یه بۆ وه‌رزێ زفستانی ئانکو پهیفا وه‌رزێ تیدا هه‌یه. لی چونکی ژ پینج ریزان پیکهاتییه، واته مهرجی سێ ریزییه پهیرونه‌کرییه، له‌ورا وکو پۆستره شیعر دی هینه هژمارتن نه‌ک هایکو.

یان د نمونه‌یه‌کا دبتر دا، خالد سلێفانه‌یی د ئیک ژ هوزانین خۆدا دبیزیت :

ئهم هه‌می ل دۆر

ئاگردانی بوون

بۆ هه‌مبیزا چه‌ند گهرماتی

ئهو ب تنی تینه

به‌هۆزی وستران ب به‌فری دگوت.. (سلێفانی، 2010: 13)

ژ	بنیاتی هونهری	هه‌یه/ نینه
1	فورمی سێ ریزی	✗
2	وینه‌یه‌کی راسته‌وخو	✗
3	زمانی ساده	✓
4	ریتم	✗
5	کیرنجی	✗
6	هه‌بوونا هه‌سته‌کی دیارکری	✓

خشتی (ل دۆر ناگردانی)

سێ رسته‌دا دابه‌ش بکریت (نۆری، 2020). هه‌روسا هایکونفیس و رۆژنامه‌نفس (شمال ناکریه‌ی) دبیزیت : ((ئه‌گهر تیکستی هوزانا هایکوی ژ سێ دیران کیمتر بیت یان زیده‌تر ب هایکو ناهینه هژمارتن)) (ناکریه‌ی، 2020). له‌ورا ئهم دشین بیژین بنیاتی سێ ریزی مهرجه‌کی سهرمکیه بۆ هوزانا هایکوی.

هه‌روسا د نمونه‌یه‌کا دبتردا، هوزانفان کوخان سندی د پارچه هوزانه‌کیدا کو ژ سێ ریزان پیکهاتییه، واته هه‌ششوییه هایکویانه :

چاف ژ دیتا جوانی د ئیش

سهر ژ بینا هییا وئ گێژ دبه

دل ژ ترسین پیشه‌روژا وئ دکه دنکین . (سندی، 2006: 38) ئەف پۆستره شعره ژ لایی فورمیفه هه‌ششوییه هایکویه، کو ژ سێ ریزان پیکه‌هیت . لی ژ هایکوی ده‌ینه جودا کرن کو هوزانفان ب گرتنا وینه‌یه‌کی یان گافه‌کا کورت یان راسته‌وخو

نه هژمارتن تیکستین هوزانین کیمتر یان زیده‌تر ژ سێ ریزان وکو هایکو، مه‌پشبه‌ستن لسه‌ر بۆچونا پتیریا تیورزان و شاره‌زاین دیوار هایکویدا و بریارین یانه‌یا هایکویا کوردی کرییه، ژوان بۆچونا : هایکونفیس و فکولته‌ری ئه‌کادیمی (ملکو ئه‌حمهد) دبیزیت : ((من پیم باشه که بۆ ئه‌وه‌ی نه‌بیته فه‌وزا هایکو له‌ سێ دیر نه‌ زیاتر بیت و نه‌ که‌متر بیت له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی جووری ترمان هه‌یه، ئیمه به‌لاچه شیعرمان هه‌یه و تیرۆزه شیعرمان هه‌یه و خۆم هه‌یمه نیۆ دیر (به‌ک ریز) ه شیعر ئه‌مانه جووری ترن ئه‌گهر تو هایکوی قالبی بۆ دانه‌نی له‌گه‌ل (تانکا) به‌تیک نه‌چی و له‌گه‌ل ئه‌وه به‌لاچه شیعره و ئه‌وه تیرۆزه شیعره و ئه‌وه شته کورتانه‌یه تیکه‌ل ئه‌من، باشتر وایه من به‌ پی بۆچوونی خۆم که من ئه‌وه کردوومه‌ته به‌ یاسا و ریسا ئه‌بیت هایکو سێ ریز بیت نه‌ زیاد و نه‌ که‌م)) (ئه‌حمهد، 2020).

هایکونفیس و سه‌روکی یانه‌یا هایکویا کوردی (سه‌ردار نۆری) دبیزیت : ((ئیمه له‌ یانه‌ی هایکوی کوردی کوک بووین که نه‌گهر هایکو له‌یه‌ک رسته‌ش پیکه‌اتین، ئه‌وا ده‌بیت به‌سه‌ر

دهینه نیشان، و سر ژبهر بیناها چافان گیز دبت. دههمان دهمدا هوزانقان دهربرینی ژ ترس و دوودلیی ژ پاشهر وژی دکمت کو دببته هوکارئ تهفینا دلی ژبهر همستکرن و ترسی ژ دهستدانی. د همرسی ریزاندا خودی هوزانقانی نامادهیه.

کهفتبته لهر چافان هوزانقانی نارابیت و هکی هایکویین لهری ناماژه پی هاتییه دان بهلکو، و هسفا دوخهکی نهفینداریی و مهنده هوشیی یه کو هوزانقان ژبهر جوانییا یاری تیدا دهر باز دببته، نهوژی ل دهمی ددهته دیارکرن کو چاف ژ جوانییا وئ

ژ	بنیاتی هونهری	همیه/ نینه
۱	فورمی سی ریزی	✓
۲	وینهیهکی راستهوخو	✗
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتم	✗
۵	کیرنجی	✗
۶	همبونا هستهکی دیارکری	✓

خشتی (چاف ژ دیتنا جوانیی د نیشن)

سهرواداره. هوزان دهربرینی ژ دبمههکی سروشتی دکمت. د ریزا نیکیدا وینهیهکی هستی بینیی یه، نهوژی چیایهکی سار و مژاوی وینه دکمت. د ریزا دوویندا وینهکه ژ بزاف و چالاکیین کچان دناف سهقایهکی نهخوشدا کو دچوینه چیایهکی سار و مژاوی ب مهرما کومکرنا بهفری بو خیزانا خو. د ریزا سینی دا ژبهر وی کارئ سخت کو کچ پی رابووین، دبیزیت (چافی مه ل ریا وانه) واته نهدامین خیزانا نهوان کچان یین دوخی چافهریکرنا نهواندایه. د نهفی هوزانیدا وینهیین جوان یین وسفرکنا سروشتی وکار و چالاکیین نافرمنا کورد و چافهریکرنی تیدا دهینه دیتن.

هوزانا سی خشتی ژ نالیی فورمیقه ب ههمان شیوه و هکی هایکوی سی ریزی مهرجهکی سهرمکییه، و هکی نمونیهیا ل خوارئ دیار:

زیلان ساره وه دوومانه

کچهک چوونه کوو فکار کانه

چاوی مه کوو وه پی وانه (عظمی، 2022: 23)

د نهفی سی خشتیدا مهرجی سی ریزی لهر چافکرییه، ههرهسا لهر کیشا (۸) برگهیی، ب شیوازی (۸/۸/۸) هاتییه پارقهکرن، واته کیشداره. پهیقین ل دوماهییا همرسی ریزان (دومانه) و (کانه) و (وانه) سهروادارن. بقی شیوهیی نهف دشیین ژ هایکوی جودابکمین، چونکی هوزانهکا کیشدار و

ژ	بنیاتی هونهری	همیه/ نینه
۱	فورمی سی ریزی	✓
۲	وینهیهکی راستهوخو	✓
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتم	✓
۵	کیرنجی	✗
۶	همبونا هستهکی دیارکری	✓

خشتی (زیلان ساره)

د نمونیهکا دیترا، د بهحسا ههژاریی دا هاتییه گوتن

:

له بن داران، له بن داران

له من بهرفه له ته باران

وای له حالی مه پی چاران (حسین پور و مرادیان، ۱۳۹۵: ۸۸)

د نهفی سی خشتی دا مهرجی سی ریزی هاتییه رهچافکرن، ههرهسا لهر کیشا (۸) برگهیی، ب شیوازی (۸/۸/۸) هاتییه پارقهکرن. پهیقین ل دوماهییا همرسی ریزان (داران) و (باران) و (چاران) سهروادارن. بقی شیوهیی نهف

دشیین ژ هایکوی جودابکمین، چونکی هوزانهکا کیشدار و سهرواداره. د ریزا نیکی ل بن داران دا رویشتییه کو ناماژیه بو نهبونا خانیهکی بو قهحهوانندی، و د ریزا دوویندا وینهکرن بارینا بهفر و بارانایه لهر سرئ وان. د ریزا سینی دا ناه و نالینا بهردمت ژبهر بی چارمی و پهریشانییا وان کو کرسی های ل وان نینه.

ژ	بنیاتی هونهری	همیه/ نینه
۱	فورمی سی ریزی	✓
۲	وینهیهکی راستهوخو	✓
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتم	✓
۵	کیرنجی	✗
۶	همبونا هستهکی دیارکری	✓

خشتی (له بن داران)

بۆ دیار کرنی ههتا چ راده هابکو ژ لایئ فورمیقه نیزیکی سی خشتیئ و پۆستهره شیعر ییه، ل خوارئ خشتیهکا ناماری هاتییه

ئاماده کرن ب پشتیهستن لسه هژمارهکا هوزانئن ههلبژارتی ژ ههرسی جورین هوزانی :

ژ	بابهت	هوزانا هابکو	هوزانا سی خشتی	پۆستهره شیعر	ئهنجام
1	هژمارا ریزان	3 ریز جیگیره	3 ریز جیگیره	1-6 ریزان واته	هابکو و سی خشتی ههمان پینکهاتییه سی ریزی ههنه. پۆستهره شیعر هژمارا ریزان نه جیگیره.
2	کورتی	گهلهک کورته	کورته	کورت بۆ نافجی	ژ لایئ کورتیئیه لیکچونهکا ریزی هابی دناقبهرا هابکو و سی خشتی ههیه. پۆستهره شیعر دریزتره.

خشتی (نامارا فورمی)

دیمههکی جوان پینشکیش دکهت. ل ریزا ئیکیدا، دیمههکی (روی سوړن) دبیهته جهئ پرسیارئ روین کئ سوړن؟ و ل ریزا دوویدا (ب شهر دچن) ئاماژهدانهکه بۆ ریزا ئیکئ، واته ململانی دناقبهرا ئهوان روین سوړن دروست دبن، کو ئهف وینهیه د لئینهکا بهردهموادیه و لسه بنیاتی توریلاوزه هاتییه ئاقلارن، چونکی ههردوو وینهیان چ پهیومندییهکا مهنتی لگهل ئیکدا نینه. ل ریزا سیئ ژ هابکوئی روونکرهک هاتییه دان، کو ئهوی ب شهر دچن عهقرین ئیقارانه. دهستواژهیا (عهقرین ئیقاران بین سوړن) ئاماژهیه بۆ دهربازبوونا گافهکا کورت و رۆژئاقابوونی کو گهلهک جارن رۆژئاقابوون هیمایی دوماهییا رۆژمکی یان قوناغهکییه کو دلتهنگی و تهه و مژیئ ل دیمههکی زیده دکهن، ههرومسا پهیقا (عمور) ئاماژهیهکا نهراستهوخویه بۆ وهرزین و مکی بوهارئ یان پایزی. رووین سوور ئاماژهیه بۆ ورزاندنی یان شهرئ. واته ئهف پارچه هوزانه ههستی تورهی و نارمحهتیئ ل چارچوهکی سروشتیدا بهنگهدهت.

پشتی شروقهکاری دناقبهرا نمونهیین ههرسی فورمین هوزانی (هابکو، سی خشتی، پۆستهره) ژ لایئ فورمیقه هاتییه ئهنجامدان، ئهه گههشتینه ئهنجامهکی ل دویف خشتیهی لسهری دیار، کو هوزانا هابکو پترههفشکه لگهل سی خشتیئ ژ پۆستهره شیعرئ.

2- ژ نالیئ پینکهاتییه :

ژ نالیئ پینکهاتییه، هژمارهکا خالین جوداکر و ههقههش دناقبهرا ههرسی فورمین هابکوئی و پۆستهره شیعر و سی خشتیئ دا ههنه ژ نالیئ دروستکرنا وینهیان و بکارئینانا کیرجیئ و پهیرموکرنا کیش و سهروایی د هوزانیدا کو بهشکه گرنک د پینکهاتا هه فورمهکی هوزانیدا دگریت. بۆ نمونه هوزانقان تیروژ ئامیدی دبیزیت:

روی سوړن

ب شهر دچن

عهقرین ئیقاران ! (ئامیدی، 2020: 18)

د ئهفی نمونیدا، هوزانقانی شیبومی بکارئینایه، ژ بهرکو زمانهکی ساده و چر بکارئینایه کو تنی ب (6) پهیقان وینه و

ژ	بنیاتی هونهری	ههیه/ نینه
1	فورمی سی ریزی	✓
2	وینهیهکی راستهوخو	✓
3	زمانی ساده	✓
4	ریتم	✗
5	کیرجی	✗
6	ههجوونا ههستهکی دیارکری	✗

خشتی (روی سوړن)

کو وینهیهکه د لئینهکا راستهوخو دایه. د **دیرا** سیئ دا (کراسهکانی دایکم) کاکلا دهقی لئیریدایه، خواندهقان لئیرئ توشی شوکبوونی دبیت چونکی ئه باخی گولان کو پهپوله تیدا یاریا دکهن، دیاردبیت کو هژمارهکا کراسین ئافرماته لهر چافئ هوزانقانی ریزکرینه. هوزانقانی ل دوماهییا هه دیمههکیدا کیرجی بکارئینایه، و مکی ل ریزا ئیکئ تهقل (—) و ل ریزا دووی فاریزه (،) بکارئینایه، داکو خواندهقانی لهر هه دیمههکی ب راوهستینیت و بهرهف تیهرزینی بهت.

د نمونهیهکا دیتر دا، هوزانقان قوبادی جهلی زاده د ئیک ژ هابکویین خودا دبیزیت :

باخی گول -

پهپوله لانهی تیدا دهکهن،

کراسهکانی دایکم. (ئهممه، 2018: 207)

ئهف هوزانه دهریرینی ژ وینهکی هونهری جوان دکهت، کو ب داهینهراوه و زمانهکی ساده وهسفا گرتنا گافهکا کورت دکهت. د **دیرا** ئیکیدا (باخی گول) جوژه نهدیارییهک تیدا ههیه. ریزا دووی (پهپولهی لانه تیدا دهکهن) ئاماژهیه بۆ ریزا ئیکئ،

ژ	بنیاتی هونهری	ههیه/ نینه
1	فورمی سی ریزی	✓
2	وینهیهکی راستهوخو	✓
3	زمانی ساده	✓
4	ریتم	✗
5	کیرجی	✓
6	ههجوونا ههستهکی دیارکری	✗

خشتی (باخی گول)

د

نموونه‌یکه دیتردا، هوزانقان هیوا فاضل دبیزیت :

تاری شه‌فکا رح چره

نه هژمارتنا گه‌شه ستیران ب داوی دهیت

نمژی یه‌لدا شهف (فاضل، ۲۰۱۹: ۱۴۶)

نهف تیکستی هایکویی نه‌کشداره، و همرسی ریز ب سرواین جورا و جور ب دوماهی هاتینه. هوزانقانی زمانه‌کی ساده د داریژتنا هزرین خو دا بکارینابه. د ریزا نیکیدا (تاریاتی) ومکو زبندیه‌کی خودان رح هاتییه وینه‌کرن کو دمربینه ژ گافه‌کا نه‌خوش وتاری هوزانقان تیدا یی

دمربازدبیت. وینه‌یی دووی هژمارتنا ستیران ناماژمیه کو بو مامیه‌کی دریزه ل نهوی تاریاتینیدا یا دژیت یان یا د شه‌فکا دریز دا (شه‌فکا یلدا) دمرباز دبیت. د ریزا سینی دا ناماژ ب شه‌فکا یلدا ددهت، نهوا دبیته نیکه‌م شه‌فا زفستان و دریزترین شه‌فا سالی یه کو نه‌فمژی ناماژه دانه ب و مرزی زفستان، کورد ده‌فمی شه‌فکا ب ناهنگ گیرانی دبورین، لی وکو دیار هوزانقان نه‌فی شه‌فا سار و دریز بتنی و ب هژمارتنا ستیران دمرباز دکمت. نهف هوزانه رهنه‌فدانا هسستی بیزاری و داخواییا نازادبوونی ژ قهیدان دکمت.

ژ	بنیاتی هونری	همیه/ نینه
۱	فورمی سنی ریزی	✓
۲	وینه‌مکی راسته‌خو	✓
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتم	✗
۵	کیرنجی	✗
۶	هه‌بونا هسسته‌کی دیارگری	✗

خشتی (تاری)

هو

زانقان (عما ومله‌دی) د نیک ژ هایکویین خودا دبیزیت:

مانگ

له نیو پهر داخه‌که‌ی دایکم

حبه‌که‌ی نه‌خوارد (عظمی: 25)

نه‌فی تیکستی، ژهر پیکه‌اتا وی نه‌م دشیین ب نیک ژ هایکویین بهیز قلم بدمین، رسته‌یین هوزانی نه شروفه‌کارینه، بملکو وینه‌گه‌ری وراماندنه و نه‌فمژی جه‌مهری هایکویی. ل ریزا نیکی (مانگ) وینه‌کی هسستارییه ژسروشتی، کو نارامی، شه‌ف، دم وراماندن تیدا بهرجسته دبیت. ل ریزا دووی (پهر داخه‌که‌ی دایکم) وینه‌مکی هسستارییه ژ واقعی روزه‌نه، رهنه‌فدانا هیه‌فی چ د ناقدیدا یان چایی وینه‌مکی نه‌چاقریکرییه، لی هسسته‌کی خوش و نارام دگه‌هینیت. ل ریزا

سینی (حبه‌که‌ی نه‌خوارد) وینه‌کی دمرونییه ژ واقعی، ناماژمیه بو نه‌ساختن یان گو نه‌دانی، لقییری بی دمنگی پتر دبیزیت ژ ناخفتنی، همره‌سا نهف دیمه‌نه ناماژمیه بو نه‌هامه‌نی، نه‌خوشی و هه‌تا بو مرئی ژ، لی بشیویه‌کی نه‌راسته‌موخو، نه‌فمژی ده‌ایکویا ژاپونیدا ب ته‌کنیکا (سابی) دهینه ناسکرن، کوه‌سکرن ب لاوازی و ژ ناچوونی سالوخته‌کی سهرمکیه. نهف هایکویی ب شیویه‌کی گشتی ژ نالیی ناقر و کتفه، گافه‌کا بی دمنگ و خه‌مگنا مروقابه‌تییه، کو دیمه‌نه‌کی ساده وینه دکمت، لی پره ژ خه‌م و دوو دلین. بابته‌ی هوزانی خه‌م خوارنا دایکینی ل گافه‌کا راماندنی یا بی دمنگا، کو سروشت (هیه‌فی) تنی وکو قودیک بو دمربینه هه‌لچوونان نه‌ک وکو تهرمئی سهرمکی هوزانی بکار هاتییه.

ژ	بنیاتی هونری	همیه/ نینه
۱	فورمی سنی ریزی	✓
۲	وینه‌مکی راسته‌خو	✓
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتم	✗
۵	کیرنجی	✗
۶	هه‌بونا هسسته‌کی دیارگری	✗

خشتی (مانگ)

هایکویی هیه‌ی، و ب زمانه‌کی پری هیما دمربینه‌ی ژ هسسته‌کی کویر و په‌یومندییه‌کا بهیز دنایه‌را هوزانقانی و خوشتقیای وی دکمت. د ریزا نیکیدا رهنه‌گه نه‌و لیسته‌یال بن په‌راسیاندنا هیما‌یی دلی بیت، کو وینه و که‌سانین گرنه‌گ تیدا دهینه هه‌لگرتن. د ریزا دوویدا (لینگه‌ره دی خو ژ دناف دا بیینی) هه‌بونا نا‌فی وی د نه‌وی لیستی دا ناماژدانه بو په‌یومندییه‌کا سوزداریا بهیز و کاربگه‌رییه‌کا مهن یا خوشتقیی لسهر هوزانقانی دیاردکمت. لقییری خودی هوزانقانی دیاره ل دهمی دمربینه‌ی ژ هه‌ست و سوزین خو دکمت.

دروستکرن وینه‌یان د پوستره شیعریدا همر وکی هایکویی خو ژ بکارینانا په‌یقین نه‌پیتفی دویر دنیخت، لی د دمربینه هه‌ست و سوزاندنا نازادتره و خودی هوزانقانی تیدا ناماده دبیت، ومکی هوزانقان نه‌محمد جاسم دبیزیت :

نه‌لبوم

لیسته‌کا وینه‌یین نه‌لف بی دبن په‌راسیین من دا

لینگه‌ره دی خو ژ دناف دا بیینی (جاسم، ۲۰۱۸: ۲۹) نه‌ف پوستره ب به‌راورد دگه‌ل هایکویا لسه‌ری ناماژه پی هاتییه دان ب هه‌مان شیوه کورته، لی تنی ژ دوو ریزان پیکه‌اتییه و نه‌فمژی شکاندنا مهرجی سنی ریزی یه نه‌وال دهف

ژ	بنیاتی هونری	همیه/ نینه
۱	فورمی سنی ریزی	✗

دگریٹ کو ٹھہڑی رمنگہ دوخہکئی کوچکرنی، چاقمریکرنی و مژاوی بیٹ، ل دور ٹھان مالین گہروک . وینہکرن ژ چیاپی بہرہف کوپنن رمن (مالان) بو کسہکئی د ریزا سینیڈا (وہ دومانہ رمنہ چافان) وینہکئی سیمبولی ب ہیزہ: چاف قودیکہ بو ناخی مروقی، رمنشاتیپا چافان ٹامارہیہ بو خمباریپ . سہرہرای سادہیپا پھیپان، رمان راستہوخو ناہینتہ دیارکرن، بہلکو تنی ٹامارہ پی دھیتہ دان، داکو خواندہفان ب ریکا ہیما و وینہیان رمانان دہریپن. دئھئی ہوزانیدا پتریا ساخلہتین ہایکوی ژ وینہیان ہستیار و پھیپا و مرزی و فورمی سی ریزین و نہ ٹامادہبونا خودی ہوزانفانی بہرجستہ دبیت. لی تنی چونکی ہوزانہکا کیشدار و سہروادارہ، پھیپن ل دوماہیپا ہرسئی ریزان (دومان) و (مالان) و (چافان) سہروادارن، ہسروسا لہس کیشا (۸) برگہی، ب شیوازی (۸/۸/۸) ہاتیپہ پارفہکرن. ٹم دشیپن ژ ہایکویپ جوداہکین.

ژ	بنیاتی ہونہری	ہمپہ/ نینہ
۱	فورمی سی ریزی	✓
۲	وینہکئی راستہوخو	✓
۳	زمانی سادہ	✓
۴	ریم	✓
۵	کیرچی	✗
۶	ہمبونا ہستہکئی دیارکری	✗

خشتی (سہری چیان)

سہرواہ. د ریزا ٹیکیدا خو ل سہری چیاہکئی تڑی گپایی مہندک وینہ دکہت، و د ریزا دوویدا بشیوہکئی ہویتر و مسفا جہی ٹم لی دکہت، ٹموزی کو ل بن دارمک دندک تہمل پی روینشتی خوار، رمنگہ ہمبونا (دارا دندک تہمل) ہنما بیٹ کو پھونددیپا ٹھینپی ٹم دناقیہرا ہمدو عاشقاندا د کوادانہکئی نہخوشدا دبوریپ یان تہملیت و مکی ٹموزی دارا لبن رینشتی. لہورا د ریزا سینیڈا خودی ہوزانفانی ب روہنی دیاردبیت، ل دہمی خو دناف گہنج و جیلاندا بی بہخت و بی تالہ دبیت.

ژ	بنیاتی ہونہری	ہمپہ/ نینہ
۱	فورمی سی ریزی	✓
۲	وینہکئی راستہوخو	✗
۳	زمانی سادہ	✓
۴	ریم	✓
۵	کیرچی	✗
۶	ہمبونا ہستہکئی دیارکری	✓

خشتی (لسر چیاپی وہ)

نیزیکہ تہقینہک بہیتہ پرویدان ژ ٹگہری دویرکہفتنی. ب پرونی دہریپنی ژ ہست و سوزان دکہت، دہمی خمریپ یاخو بو خوشقیپ دیاردکہت. د ریزا سینیڈا (ژ سہری کانپی برہقین) چونا ٹافرمان بو سہر کانپی کارمکی سہخت بو چونکی گہلہک جارن ریکہکا دریز دہریپن ہمتا گہشتبانہ سہرکانپی. واتہ رمنگہ ژہر نہدانا کچی ژ ٹالیپ مالا ویتہ بوویہ جہی دلگرائیپ ل دہف ٹم کسہ ٹھیندار، و د ٹنجامدا بریارا رمناندا کچی دہمت کو د کھندا دیاردہکا بہرہ لاقبوودناف جفاکی کوردیدا .

ہوزانا سی خشتی ژ ٹالیپ پیکہاتیتہ وینہیان جوان و سادہ و ب ریمہکا خوش دھینہ دروستکرن، و مکی نمونہیان ل خوارن کو ہوزان پتریا جارن و مسفا سروشتی دکہت : سہری چیان تڑی دومان دومان ریتیبہ ناف مالان

وہ دومانہ رمنہ چافان (علی پور، ۱۴۰۳: ۲۲) ہوزان پرہ ژ وینہیان ہستیار، کو د ریزا ٹیکیدا (سہری چیان تڑی دومان) وینہکئی بینینیپ ٹامارہ: چیاپیپ ناخفتی ب مژ، دیمہکئی سروشتی پیشکیش دکہت، ہسروسا کیش و ہمواہکئی ژسہرمایی و دابرانی ژ جفاکی و باژیری دروست دکہت . د ریزا دوویدا (دومان ریتیبہ ناف مالان) وینہ ژ سروشتی بو ژینگہا مروقی دھیتہ گوہورین. لی ٹھ ژینگہہ کوپنن رمن نہک خانین شارسٹانینہ، چونکی کوردین کورمانج کوچہربون، لقری مژ ٹھان خیفہتان

ہوزانٹان بہحسا بہدہختیا خو دکہت :

لہ سہر چی پی وہ مہندک ٹم

لہ بن دارن تال دہندک ٹم

لہ ناو جایلان بہخت ہند ٹم (حسین پور و مرادیان، ۱۳۹۵: ۸۹۰)

ٹھ ہوزانہ کیشدارہ و سہروادارہ ل دوماہیپا ہرسئی ریزان پھیپن (مہندک ٹم) و (دہندک ٹم) و (ہند ٹم)، کو ب دووبارہبونا دہنگی (ٹم) ل دوماہیپا ہرسئی ریزان، موزیکہکا ریکخستی دروست دکہت. واتہ دشیاندایہ بیژین ہوزان ٹیک

د نمونہیہکا دیتردا، لہس دیاردا رمناندا کچان ب ٹھ شپوہی ہاتیپہ گوتن :

خومری من وہ یار گینن

سہر و قہرائ من تونن

ژ سہر کانپی برہقین (علی پور، ۱۴۰۳: ۱۱)

ہوزانٹان د ٹھ ہوزانیدا ب زمانہکئی سادہ و ب شیواز مکی پروون دہریپنی ژ ہست و سوزین خو دکہت. د ریزا ٹیکیدا (خومری من وہ یار گینن) واتہ پیامہکئی ب یارمن بگہہین، وینہکئی چاقمریکرنیپ پستی دابرانہکا دریز. دریزا دووی دا (سہر و قہرائ من تونن) وینہکئی ناخیپہ کو

ژ	بنیاتی ہونہری	ہمپہ/ نینہ
۱	فورمی سی ریزی	✓

۲	وینیهکی راستهوخو	✓
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتم	✓
۵	کیرجی	✗
۶	هههونا ههستهکی دیارکری	✓

خشتی (یار)

بۆ دیارکرنی هوزانا هایکو ژ لایئ پیکهاتهیهه پتر نیزیکی سی خشتییه یان پۆستهره شیعرئ، ل خوارئ خشتیهکا ئاماری هاتییه نامدهکرن ب پشتهستن لسه شروفهکرنا هژمارهکا هوزانئ ههلبژارتی ژ ههرسی جورئ هوزانی :

ژ	بابهت	هوزانا هایکو	هوزانا سی خشتی	پۆستهره شیعر	ئهنجام
۱	زمان	نامازی، ساده و چره	ساده و روهنه	راستهوخویه، هیمای و چره	زمانی هایکو پتر نیزیکی سی خشتییه، زمانی ههردویان سادیه و دویه ژ پهیقئ ئالۆز.
۲	کیش و سهروا	ب تهمای نازاده ژ کیش و سهروایی	کیش و سهروا مەرجهکی سهرمکییه	پتریا جاران نازاده جاران سهرواداره	هایکو پتر نیزیکی پۆستهره شیعریه.
۳	وینه	ژدیمهئین سروشتی و ژپانا و ژانهیه	سادهنه ژ ژینگهها سروشتی و ژوانه	وینیهئین ئالۆز و هزرینه	هایکو نیزیکی سی خشتی دبیته پتر ژ پۆستهره شیعرئ.
۴	ئهستهراکت	ئهستهراکتین هیمهئین و قهشارتینه	ئهستهراکتین سادهنه و روهن و ئاشکرانه	ئهستهراکتین ب هیزن و قهشارتینه	هایکو پتر نیزیکی پۆستهره شیعرئ دبیته.
۵	هههونا هههچوونان	نینه یان قهشارتیه ل پشت وینیهی	ب شپوازمکی راسته راست و سادیه	ب روهنی دیاره و دهربرینهکا ب هیزهیه	هایکو پتر نیزیکی سی خشتی دبیته. چونکی هههچوونئ سی خشتی ژ چوارچوقی دیمهئ دهرناکهفیت، لی دپۆستهریدا ژدیمهئ دهربازدبیته

خشتی (ئامارا پیکهاتهیه)

بووی) ب کیشانا وینیهکی ههستی بینینی رادبیت، کو قهشارتین تیکستی روون و ئاشکرا دهن، ئهوزی بوچی دهنگی بلبلان ناگههیتی و ههچ کاریگهریهک لسه هوزانقانی نههوه، نه چونکی ژبلبلان دویه بهلکو ژ بهر ههستی دوبراتی و دوخی مملانی دگهل خوشقیی کو هوزانقانی تیدا دژیت. لقیئرئ کومکرهک دناقهرا ههستی بیستنی و بینینی دا دروستکرییه، کو دبیژنه ئهقی تهکنیکی (گهورینا ههستان). د ئهنجامدا خواندهقان دکهفته لهردهم مونتاژکرنا دوو وینیهئین ههستیاری. واته ئهف هوزانه دهربرینی ژ ههستی دلتهنگی یان خهموکی دکهت، گافهکه هوزانقانی تیدا ههست دکهت کو جوانیا سروشتی نهشیت بجیته دناف ئه دوخی دلتهنگی کو تیدا دژیت. هوزانقانی کیرجی ل دوماهییا ریزا ئیکی ئینایه، داکو خواندهقان بۆ ماوهیهکی ب راههستیت و پتر هزرئ ب ئازرینیت، ههروساد ریزا دوویدا ژ کیرجی و هک ئاماژمیهک بۆ وهستانهکا دهمی یاکیم بکارهاتییه دناقهرا وینیهی ئیکی و دوویدا کو تیکراییا دیمهئ پیک دئین.

پشتی شروفهکاری دناقهرا نمونهئین ههرسی فورمین هوزانی (هایکو، سی خشتی، پۆستهره) ژ لایئ پیکهاتهیهه هاتییه ئهنجامدان، ئهم گههشتینه ئهنجامهکی ل دویف خشتیهی لسهری دیار، کو هوزانا هایکو پتر هههیشکه لگهل سی خشتی پۆستهره شیعرئ.

۳- ژ لایئ نافهروکقه، د ههرسی فورمین هوزانا هایکو و پۆستهره و سی خشتی دا بهحسا بابتهئین ههههچور دکهن، بۆ نمونه ل سهر سروشتی هوزانقانی شهمال ئاکرمی د هایکویهکا خودا دبیژیت :

دهنگی بلبلان..

هه نههاته گو هین من،

تو غهیددی بووی. (ئاکرهیی، ۲۰۲۴: ۲۶)

هوزانقانی د ریزا ئیکی دا ههستی بیستنی بۆ کیشانا وینیهی (دهنگی بلبلان) بکار دئینت. د ریزا دوویدا ئاماژ دهانهکه بۆ ریزا ئیکی، واته دهنگی بلبلان ناگههتی. د ریزا سینی دا (تو غهیددی

ژ	بنیاتی هونهری	هیه/نینه
۱	فورمی سی ریزی	✓
۲	وینیهکی راستهوخو	✓
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتم	✗
۵	کیرجی	✓
۶	هههونا ههستهکی دیارکری	✗

خشتی (دهنگی بلبلان)

هه وهکو چهوا هوزانقانی گافهکا راماندار و واقعی بهستی بکهت. دیمهئ کلاشینکوف لین روناهییا ههقی دیمههکی بینینی یه، دشیانایه هه کسهک یان سهربازهک ب شهقی هشار بینیت. ل ریزا ئیکی (تریفهی مانگ) وینیهکه ژسروشتی کو دیمههکی ههستیاری و بینینی نشان ددهت، ئهوزی گافهکا کورت ژ شهقهکا ئارامه، پهیمندی ب ئارامی، راماندنی و خهموکی هیه. ل ریزا دوویدا (لهسه

هوزانقانی (سمایل عزمی) د ئیک ژهایکوین خودا ، ددهربارهی خوراکریا کوبانی دبیژیت:

تریفهی مانگ،

لهسه کلاشینکوف.

شهوی کوبانی! (تهره، ۱۳۹۹: ۶)

ئهف تیکسته گافهکا دهمی وجهی یا تابهت ژ شهقی دئخیته لهرچاف، ل دهمی تیشکا ههقی لسه کلاشینکوفی دهردههفیت،

ب روھنی تیدا دیاره، ل ریزا ئیک ب نیشانهیا،) دوماهی دهیت، کو ب ئمرکی ژیک جوداکرنا وینهیی سروشتی(ههیف) لگهل وینهیی کهرستهیهکی شمری(کلاشینکوف) رادبیت، کو ژئهنجائی ههبوونا دوو وینهیین ژیکجودا کو چ پهیهوندیا مهنیقی لگهل ئیک نین، ب ریکا بنیاتی توریلاوزه یا وینهگهیی همدوو وینه هاتینه لیکدان. ل دوماهییا ریزا سینی نیشانا مهندههوشیی (!) کو دهاییکوییدا ب (کانا) دهیته نافکر، ب کارئ مهندههوشیی وراماندئ رادبیت. ئەف هۆزانه ژ جورئ هایکویا جهنگیه، کو لسهردمئ ههچهرخ ل ژیر کاریگهریا جهنگان وداگیرکارییدا سهرلدايه. ژلایی ناقهرۆکفه، بابهتین: بهر ههانیکر، بهر خۆدان، دلیری و ئارامیا دورپنچگری بخۆفه دگریت.

ژ	بنیاتی هونهری	ههیه/ نینه
۱	فورمئ سئ ریزی	✓
۲	وینهیهکی راستهوخو	✓
۳	زمانئ ساده	✓
۴	ریتم	✗
۵	کیرنجی	✓
۶	ههبوونا ههستهکی دیارگری	✗

خشتئ (تریفهیی مانگ)

بگههینیت و دیمهیین خۆ ب دوماهی بینیت. د ریزا ئیک دا وینهیهکی بیستئ دهیته پئش کو ئهوزی (دمنگی سازئ) یه، دبهرمتدا ساز هیمایی کوردهواریی یه. ریزا دوو ئاماژمدانه بو ریزا ئیک کو بیستنا دمنگی سازئ بیرا وی ب کهسهکی دینیت، لی ئه کهسه نه دیاره، د نهجامدا هزرین خواندهفانی د نازرینیت. د ریزا سینی دا بابت پروون دبیت کو دمنگی سازئ وهلاتئ وی ل بیرئنايه نمک کهسهکی دیارگری. واته ناقهرۆکا هۆزانی دهربرینه ژ ههستی ههقیبوونی یان دويراتییا وهلاتئ.

د نمونهیهکا دیترا، هۆزانفان خالد عملی سلێفانهیی، بهرامبهر ههقیبوونی دبیزیت : ههقیبوون دمنگی سازئ ته ل بیرا من دهیت وهلاتو، تو سهرکون و پهناپی. (سلێفانهیی، ۲۰۱۴: ۴۴) ئیک ژتابهتیهندییا ئەفئ هایکویی ناف و نیشان یا هه، یرمنگه ههبوونا ناف و نیشانی بو دهقی هاریکاربیت کو دهرفتهکی مهزنتر ب هۆزانفانی بهیته دان داکو هزرا خۆ

ژ	بنیاتی هونهری	ههیه/ نینه
۱	فورمئ سئ ریزی	✓
۲	وینهیهکی راستهوخو	✓
۳	زمانئ ساده	✓
۴	ریتم	✗
۵	کیرنجی	✗
۶	ههبوونا ههستهکی دیارگری	✗

خشتئ (ههقیبوون)

د ئەفئ هۆزانیدا شیبومی بکارهاتییه کو ب کیمترین پهیقان رامانهکا کویر گههاندیه. ههروسا بکارئینانا کیرنجی پشتی هه وینهیهکی دهرفتهک بو نازراندنا هزران ل دهف خواندهفانیدا دروستکرییه. هۆزانفان د ریزا ئیکیدا (همردوو برهی) ب ریکئ لیکچواندیه، و د ریزا دوویدا (کامیان بگرمه بهر؟) ئاماژیه بو ریزا ئیک، کو پرسیار دکمت ژبو گههاندئ کیزان ریکئ ب ههلبزیریت، لی هیشتا دیارنینه بهحسا چ ریکنیه؟ و دقیت بگههیه کیفه؟ د ریزا سینییدا (بو ویستگهی ماچ) ههتا خواندهفان ریزا سینی نهخۆنیت رامانا دهقی دیارنابیت، ئهوزی گههشته بو ژنی ژبو تیرکرنا ههز و نارموبین خۆ .

د ناقهرۆکا هایکویین کوردیدا، تیکستین هایکویین ئیروتیکی ژی دهینه دیتن، کو ((نهمش ژنه هایکونووسی ژاپونی (چیو - نی) (۱۷۰۳ - ۱۷۷۳) مان بیردینیتیه... ئه فورمه ئیروتیکیه ئهم ژنه هایکیسته نووسیویتی، دهقی بالآ و جوانن)) (نوری، ۲۰۱۹: ۱۲۷). واته ئەف جوره (نیرو هایکو) لسههیین ناقهراست ل ژاپوئ ههبوینه و د هاتنه نفیسین. هۆزانفان ملکو ئهممه د ئەفئ بواریدا چهندین نمونه ههه، ژوان : دووریانی ئهبرۆت، کامیان بگرمه بهر، بو ویستگهی ماچ ؟ (نهممه، ۲۰۱۸: ۲۰۳)

ژ	بنیاتی هونهری	ههیه/ نینه
۱	فورمئ سئ ریزی	✓
۲	وینهیهکی راستهوخو	✓

✓	زمانی ساده	۳
✗	ریتیم	۴
✓	کیرنجی	۵
✗	هه‌بوونا هه‌سته‌کی دیارکری	۶

خشتی (دووریانی ئه‌برۆت)

وینیه‌کی هه‌ستێ بیهنکرنی ل ده‌ف خوانده‌فانی په‌یداکه‌ت نه‌ک بشیوازه‌کی راسته‌وخو. واته‌ هۆزان ئاماژه‌یه‌ کو بیهنا خوش یا ژده‌رفه‌ بو مروقی به‌س نینه، به‌لکو دڤیت کاریگه‌رییه‌کا ئه‌رینی لسه‌ر ناخی مروقی ژێ هه‌بیت. ئه‌ف پارچه‌ هۆزانه‌ ره‌نگه‌فدانا ئه‌وئ هزرئ یه‌ کو ژیده‌رئ جوانیا راست ژ ناخیه‌ نه‌ک رۆخساری. ئارمانج ژ ئه‌فئ پۆسته‌رئ، نه‌ وینه‌گرتنا گاهه‌کا راسته‌وخویه‌ کو که‌تبیته‌ لبه‌ر هه‌ستین هۆزانفانی، به‌لکو دڤیت په‌یامه‌کی بگه‌هینیت، کو جوانیا ناخی گرنگه‌ره‌ ژ یا رۆخساری، چونگی جوانیا رۆخساری ده‌مکی یه‌ ب بۆرینا ده‌می به‌ره‌ف نه‌مانی دڤیت لی جوانیا ناخی چ جارن ژناق ناچیت.

پۆسته‌ره‌ شیع‌ر ب به‌راورد دگه‌ل هه‌یکویی ب هه‌مان شێوه‌ هه‌می بابته‌ان بخۆفه‌ دگريت چ سروشتی یان ئه‌زمونه‌کا هۆزانفانی ژ ژيانا رۆژانه‌ بیت. هۆزانفان (ئه‌حمه‌د جاسم) ده‌می به‌حسا جوانیا ده‌روونی دکه‌ت، دبیژیت: بیهنا ته‌ چاند یا خوه‌شه‌ گولا‌قا خوه‌ قه‌خوه‌

به‌لکو بیهنه‌کا خوه‌ش ژ ناخی ته‌ژی به‌یت! (جاسم، ۲۰۱۸: ۲۱)

د ئه‌فئ هۆزانیدا خودئ هۆزانفانی ئاماده‌یه‌. د ریزا ئیکئ دا ب روونی ئاماژئ ده‌ت کو بیهنا که‌سئ لبه‌رامبه‌ر یا خۆشه‌ به‌روفاژی هه‌یکویی کو ب ریکا نیشانفانی یان ئاماژه‌دانی

ژ	بنياتی هونەری	هه‌یه‌/ نینه
۱	فۆرمئ سئ ریزی	✓
۲	وینیه‌کی راسته‌وخو	✗
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتیم	✗
۵	کیرنجی	✗
۶	هه‌بوونا هه‌سته‌کی دیارکری	✓

خشتی (بیهنا ته‌)

د ئه‌فئ پۆسته‌ره‌ شیع‌ریدا، لیکچواندنه‌کی دناقه‌را وینیه‌کی سروشتی و وینیه‌کی ژ دوخه‌کی ئه‌فینداریئ دروست دکه‌ت. د ریزا ئیکئ و دووی و سینی دا لیکچواندنا جوانیئ ب بوهارئ دکه‌ت کو ده‌مه‌کی کورت هه‌یه، و لگه‌ل ده‌ربازبوونا ده‌می دبه‌ییت و ده‌مريت. د هه‌رسی ریزین دوماهیی دا دیارده‌که‌ت کو به‌روفاژی وینیه‌ی ئیکئ ئه‌فینی نامريت و بو هه‌تا هه‌تایی ده‌مینیت. ئه‌ف هۆزانه‌ ده‌ربیرینئ ژ هه‌ست و تیرامانی ژ سروشتی ئه‌فینیی و جوانیئ دکه‌ت. ئه‌ف پۆسته‌ره‌ هزره‌کا رومانسی یا جوان پیشکش دکه‌ت.

هه‌روه‌سا د نمونه‌یه‌کا دیترا، هۆزانفان به‌یار بافی د پۆسته‌ره‌ شیع‌ره‌کا خۆ دا گاهه‌کا پری سۆزداری لگه‌ل خۆشتفیی وینیه‌ دکه‌ت:

جوانی بهاره
و دگه‌ل بو‌رینا ده‌می
دبه‌ییت و ده‌مريت
لی ئه‌فینی
قه‌مه‌را هه‌رده‌م و جاره
هه‌ر ده‌مینیت

و خۆ دگريت! (با‌فی، ۲۰۲۱: ۱۱۹)

ژ	بنياتی هونەری	هه‌یه‌/ نینه
۱	فۆرمئ سئ ریزی	✗
۲	وینیه‌کی راسته‌وخو	✗
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتیم	✗
۵	کیرنجی	✗
۶	هه‌بوونا هه‌سته‌کی دیارکری	✓

خشتی (جوانی بهاره‌)

وه‌ ده‌ردئ ته‌ وه‌ گیانم (علیپور، ۱۳۹۵: ۱۲۶)
ئه‌ف هۆزانه‌ ده‌ربیرینه‌ ژ هه‌ست و سۆزان و دویراتیئ دناقه‌را هه‌ردوو ئه‌فینداراندا. د ریزا ئیکئدا ره‌نگه‌ مانا دلداران ل چیا‌یان هه‌یمایی جهه‌کی بیت بو تیرامان و خه‌ریبی و هزرکرنئ د ئه‌فیندارا خودا. د ریزا دوویدا خۆ وه‌کو به‌رخه‌کی

سئ خشتی ژ ئالیئ ناقه‌رۆکیفه‌ هژماره‌کا مه‌زن ژ بابته‌ان بخۆفه‌ دگريت، ژ وان بابته‌ان کو به‌شئ هه‌ره‌ مه‌زن بخۆفه‌ گرتی، ئه‌فینی و غه‌زله‌، بو نمونه‌:
شه‌ف و روژئ ل چیانم
به‌رخئ ره‌شئ کیقیانم

خۆ ژ کول و برینین یاری و مر دگړیت، و هس ئو دمرد و کولن کو ئو همتا نوکه د ژيانيدا هيلای . واته هوزان دمربرينه ژ هملجونن ئهقېبيی و خسرېبی.

رەشى كىقى دايە دياركرن، لقيزئ بهرخئ كىقى رەنگە نيشانا ياخييونئ و ئازادئ بيت، كو چجاران خو بو ياسا و ريسايين جفاكى ناجەمينيت. د ريزا سينيذا دياركەت كو ئه هئز ومانا

ژ	بنياتي هونري	هميه/ نينه
۱	فورمي سي ريزي	✓
۲	وينيمکي راستموخو	✓
۳	زمانی ساده	✓
۴	ريتم	✓
۵	کيرنجي	✗
۶	همبونا هستهکي ديارکري	✓

خشتی (شہف و روڑ)

پڙا دووئ دا ٺاڙميه بو پڙا ٽيڪي ڪو ٺهگمري جودابوئي
ٺاڻسڪرا ڊڪٽ ڪو ٺهڙي جادوو لئ هاتييه ڪرڻ ٺالئي مه لافنه.
د پڙا سڀيئي دا ڙ دمست دانا پير و بالان ٺاڙميه بو ڙ دمست
دانا نازادي. واته ٺهف هوزانه تيشڪي ديتخيته لسر دياردمڪا
بمربه لاف د جفاڪي ڪوردين خوراساندا ڪو ٺهڙي جادووي و
درو سٽڪر نا نقشتيبانه.

باوهری ئینانا جفاکئی کوردی ب پرستین جادوگریی و نقشینان
جههکئی مهن ل هف کوردین خوراسانی گرتیه، بۆ نمونه :
ئمز وه دل بووم بی دل کرن
دامه مهلان جادوو کرن
پمر و بالی من ژئی کرن (حسین پور و مرادیان، ۱۳۹۵: ۸۹۱)
ئهف سیخستی یه ، د ریزا ئیکئی دا دیاردییت کو خودان
یاروو لی دلی وی هاته شکندن ژ ئهگری ژیکههونئی. د

ژ	بنياتی هونری	همیه/ نینه
۱	فورمی سی ریزی	✓
۲	وینیهکی راستهوخو	✗
۳	زمانی ساده	✓
۴	ریتم	✗
۵	کیرنجی	✗
۶	همبونا هستهکی دیارگری	✓

خشتی (ئەز وە دل بووم)

خەت خەت و ڤنەمەکی هەستیار یی بیننی درستییه. د ریزا دوویدا کاریگەر یا جوانیا وی لاسەر هەلچووتن کچی دیاردبیت، ل دەمی دیبژیت (وی دل کره ئاف). د ریزا سییی دا و ڤنەمەکی دیتەر یی هەستی بیننی دیاردبیت، ل دەمی ب بهژن و بالا وی سەرسام دبیت، و ناماژئ ب نافتەنکا وی یازراف ددەت. د ئەفی هۆزانیدا و ڤنەمین جوان یین و سەفرنا گەنجەکی و سەرسامبوون و دەربرینا هەلچووتن کەمەکی هاتینە کێشان.

سى خستى ھۆزانىكا فلکلورىيە كو (ژنان ھەمىشە رولەكى
بىر چاڭ دقە ھاندانا ئەقان جۆرە ھۆزاناندا ھەبويىنە و وان ئەف
جۆرە ھۆزانە بۇ دەربرىنى ژ ھەست و ھەلچونىن خۆ
بكارىنىيەنە) (مردانى و طاھرى، ۱۳۹۹: ۳)، وەكى نمونە يال
خوارى ديار:

کوت شہلقاری وی رای رایہ

وی دلی من کریه نأقه

چ جايلهكى ناڧ زرافه (همان ژيډهر: ۱۳)

د ئەفغاني هوزاڼيدال ريزا ئيكي كچ سسر سامبونو خو بسرامبسر
جاڼين گهنجه كي ديار دكست. و ب و هسفرنا شهر وائي و ي پي

ژ	بنياتي هونري	ههيه/ نينه
۱	فورمئ سئ ريژري	✓
۲	وينهيهكئ راستهوخو	✓
۳	زمانئ ساده	✓
۴	ريتم	✓
۵	كيريژجي	✗
۶	ههيوونا ههستهكئ ديار كري	✓

خشتی (شهلکاری وی رای رایه)

هاتییه ئامدمکرن ب پشتبستن لسه شروقه کرنا هژمارکا
هۆزانن ههلیژارتی ژ ههسێ چۆرین هۆزانی :

بۇ ديار كرنى ھوزانا هايكو ژ لايى ناقەر و كئيفه پتر نيزيكي
سى خشتينييه يان بۇ ستمه شيعري. ل خواري خشتههكا ناماري

ژ	بابەت	هایکو	سێ خشتی	پۆستەرە شیعر	ئەنجام
١	هەببونا راماندنی وتتەزەن	سەرەکییە	هەندەک جارەن هەببە سادە	ب روونی دیارە نالی	هایکو پتر نئیزیکی پۆستەرە شیعر ئی دبیت.

٢	نامادیبونا سروشتی و ژيانا روژانه	جمهیرییه مهرجکی سهرمکییه	ب روھنی دیاره , سادھنه	ھندھک ھامیه	جاران	ھایکو پتر نئیزیکی سی خشتیبییه.
---	--	-----------------------------	---------------------------	----------------	-------	--------------------------------

خشتی (نامارا ناڤەرۆکی)

- جاسم، ئەحمەد (٢٠١٨). ژ سیمایین رەشەبای دھوک: چاپخانا ھاوار.
- خضر، پەروین عبدالله و محەمد، فواد رەشید (٢٠٢٣). پۆستەرە شیعەر لە شیعری ھاوچەرخی کوردیدا. گۆڤاری قەلای زانست. بەرگ (٨).
- ژمارە (١). ھەولێر. زانکوی لوبانی فەرەنسێ .
- خوشنار، کامران ابابکر خضر (٢٠٢٤). بنیاتی ھونەریی لە (مۆبایلە شیعەر)یی کوردیدا. گۆڤاری زانکۆ. بەرگ (٢٨).
- ژمارە (٣). زانکوی ھەولێر.
- سابیر، رەفیق (٢٠٢٢). لەدنیای گۆلێزێریکی ھایکوی یابانی و بایسێک لە بارە ھایکو. سلێمانی: ناوێندی غەزەلنەووس.
- سلێقانی، خالد عەلی (٢٠١٠). شیعرا ھایکو. گوڤارا ھیزل. ژمارە (١٧). زاخو.
- سلێقانی، خالد عەلی (٢٠١٠). داگەتتەک ژ روژناڤایا پەیقان. دھوک: چاپخانا ھاوار.
- سلێقانی، خالد عەلی (٢٠١٤). پشیکین ناشی. دھوک: چاپخانا پارێزگەھا دھوکێ.
- سەندی، کوفان (٢٠٠٦). چرائ شەف. دھوک: چاپخانا زانا.
- عبدالواحد، نازاد (١٩٧٨). پۆستەر و پەرۆزێریکی رەخنەیی. گۆڤاری بیان. ژمارە (٥٢). بەغداد.
- عەبدولواھید، نازاد (٢٠٠٣). گەڕانەمیەک بۆ پۆستەرە شیعەر. گۆڤاری رامان. سالی حەوتەم. ژمارە (٨٠). ھەولێر.
- عەبدولواھید، نازاد. دیدار لەسەر مەرج و ریساییین پۆستەرە شیعەرێ (پەڕۆزێریکی ئەلیکترۆنی). مێژوو (٢٠٢٥/٤/٦).
- عەزەمی، سەمایل و نازەر، شەویار گولابی و رەمەزانی، کەمال (١٣٩٩). مێز مەگرتنێک لەبارە ھایکو و پینگە ھە ئەدەبی کوردیدا. ھەفتەنامە سێروان. ژمارە (١٥٩٣).
- عەزیز، فێنک و عەد (٢٠٢٢). سەکرەتێن ماتسۆوی و چریسکین شەفا تازی. گۆڤارا پۆینتیکا. دھوک: دەرگەھا سبیریز. ژمارە (٤).
- فاضل، ھێوا (٢٠١٩). ئورفیا. ئیران: چاپخانا تەھران.
- کەسەنەزانی، پوشر (٢٠٠٧). پۆستەرە شەری کوردی و ھایکوی ژاپۆنی. وەزارەتی رەھسەنیرێ.
- گەردی، کامران (٢٠٢١). مێژوو پۆستەرە شیعری کوردی و راگوزاریکی "تایبەت" بە فۆرمی ھایکو. گوڤارا رامان. ژمارە (٢٩٠/٢٨٩).
- محەمد، شاخسەوان فەرھاد (٢٠١٣). کورتیلە شیعەر لە ئەدەبی ھاوچەرخی کوردیدا. نامە ماستەر. زانکوی سەلاحەددین. کولێژی زمان. ھەولێر.
- نۆری، سەردار حەمید (٢٠١٩). ھەولەکانی ھایکوی کوردی، لە رۆژھەلاتی کوردستان. گۆڤاری ھایکیست. سالی دووم. ژمارە (٢).
- نۆری، سەردار (٢٠١٩). کەوتنەخوارەوی مەراق. تاران: بلاقراوەکانی نووسیار.
- ھالۆ، دلیرین (٢٠٢٢). ھەناسەیین و سەتایی. ئیران: چاپخانەیا تەھران.
- ژیدەر ب زمانی عەرەبی :
- ایشی، نیا. ناتسو (2016). شلال الغیب: ھایکو الرفیع ھو لغز. ترجمە: محەمد عەزیمە. مجلە نزوی. العدد (٨٧). صص ١١٣-١٢٣.
- البستانی، بشری (٢٠١٥). ھایکو العربی بین البنیة والرؤی. مجلە رسائل الشعر، العدد (٣).
- براھمی، قەلە و حفزی، فطیمە و خلیف، عبدالقادر (2022). شعر ھایکو من الخصوصیة اليابانیة الی الانفتاح علی العالمیة. مجلە القارئ للدراسات الأدبیة والنقدیة واللغویة. العدد (3). الجزائر: جامعە الوادی. صص 103 - 121.
- بولحام، مال (2019). قصیدە ھایکو الجزائریة بین التجرب و التلقی. مجلە التسلیم. الجزائر: جامعە باتنة. کلیة اللغة والأدب العربی والفنون. صص 509 - 538.

پشتی شروڤەکاری دناڤبەرا نمونەیین ھەرسێ فۆرمین ھۆزانێ (ھایکو، سێ خشتی، پۆستەر) ژ لایێ ناڤەرۆکیڤە ھاتیبە ئەنجامدان، ئەم گەشتینە ئەنجامەکی ل دویف خشتەیی لەسەر دیارکۆ ھۆزانا ھایکو دگەشتە ناڤەرۆستی دناڤبەرا ھەردوو جۆرین ھۆزانێ، بێ دیاربونا بەلادەستییا چ جۆرەکی ژ ھەردوو فۆرمین ھۆزانێ سێ خشتی و پۆستەرە شیعری لەسەر ھایکوی.

٤. ئەنجام

١. د ئەڤی قەکوڵینیدا ژ ئەنجامی شروڤەکرنا ھۆزمارەکا ھۆزانین دیارکری و بەراوردکرنا داتایین خشتەیین ناماری ژ لایێ فۆرم و پیکەت و ناڤەرۆکیڤە، کۆ روونبوویە ھایکو لگەل ھۆزانا سێ خشتی ھەڤشکبوویە پتر ژ پۆستەرە شیعری.
٢. کورتی و پوختی خالا ھەڤبەش و بنەرەتە دناڤبەرا ھەرسێ ژانرین ھۆزانیدا.
٣. ژ لایێ فۆرمیڤە، ھۆزانا ھایکو ھەڤدەم دگەل سێ خشتی فۆرمی سێ ریزی مەرجەکی سەرەکی و بنەرەتە، بەروڤاژێ پۆستەرە شیعری کۆ پابەندی ھۆزمارەکا دیارکری یا ریزان نینە.
٤. کیش و سەر و د ھایکوی و پۆستەرە شیعریدا لێرچاڤ ناھیتە وەرگرتن، د بەرامبەر دا مەرجەکی سەرەکی د ھۆزانا سێ خشتییدا.
٥. د ھایکۆیندا و بنە دڤیت بشیوہیەکی راستەخۆ بەیتە کیشان نەک ل دەمی بۆریدا بەیتە رویدان. بەلێ د ھەردوو ژانرین دیترا دەرەکی دیارکری یان دەستیشانکری نینە.
٦. ژ لایێ ناڤەرۆکیڤە ھەرسێ ژانرین ھۆزانێ ھەمی بابەتان بخۆڤە دگرن.
٧. دەربرینا ھەست و سۆزان، ھۆزانا ھایکو ژ ھەردوو جۆرین دی دەیتە جوداکرن، کۆ ناویت ھۆزانقان ل دەمی قەگواستنا وینەیان ھەست و ھەلچووین خۆ بەدەتە دیارکرن، بەلکو تنی ئامارە پێ دەیتە دان، ئانکو خۆدێ ھۆزانقانی ئامادە نینە. د دەمەکیدا ل سێ خشتی و پۆستەرە شیعریدا ئاساییە و ب ئازادانە ھۆزانقان دەربرنێ ژ ھەلچووین خۆ دگەت.

٥. لیستای ژیدەران

ژیدەر ب زمانی کوردی

- ئاکرمی، شەھاب (٢٠١٦). کەڤالەک شکەستی. دھوک: چاپخانا خانی.
- ئاکرمی، شەھاب (٢٠٢٤). خویسار پەیقان. دھوک: چاپخانا خانی.
- ئاکرمی، شەھاب. چاڤیکەڤتن لەسەر ئەزمونا ھۆزانا ھایکو. ناڤاھیی گوڤارا مەئین. مێژوو (٢٠٢٤/١١/٤).
- نامیدی، تیرۆژ (٢٠٢٠). گولدانکا سۆسنا. بلاقراوەکانی یانە ھایکوی کوردی.
- ئەحمەد، ملک (٢٠١٨). ھایکو لە ژاپۆنەمە بۆ کوردستان. چاپخانە ھەولێر.
- ئەحمەد، ملک. دیدار لەسەر مەرج و ریساییین ھایکو (پەڕۆزێریکی ئەلیکترۆنی). مێژوو (٢٠٢٥/٤/٢١).
- بەیار، باڤی (٢٠٢١). سێ پۆستەرە شیعەر. ژمارە (٨٤). ئیکەتیا نفیسەریین کورد تایی دھوک.
- بیکەس، شێرکۆ (١٩٧٨). کازیو. سلێمانی: الأمانة العامة للمكتبة المركزية.
- تەمۆ، سەلیم. دیدار لەسەر بەرھەمین سەلیم تەمۆی بین تاییبەت ب ھایکۆیڤە (پەڕۆزێریکی ئەلیکترۆنی). مێژوو (٢٠٢٥/٢/١٧).

ژێدهرین لاتینی :

- Bereh, Berken Haiku.Çapa Duyem. Istanbul:Avesta.
- (2020).
Ebdo, Ebdırıhman(2023). Qérınek Perçebüyı. Qamışlo:
-Aleyqona.
Gorican, Sıdıq(2022). Gumbıl. Istanbul: Weşanén
- Dara.
- Omerı,Yehya(2023). Nıvdestpékek bo haiküya Kurdı.
Botan Times:
<https://botantimes.com/nivdestpekek-bo-haikuya-kurdi>
De hat ditin 22/5/2025.

ژێدهر ب زمانی نینکلیزی :

- Abbood,Omar Ra'oof and Salloom,Aida Thamer(2020).Cross-cultural poetry:The influence of Japanese Haiku poetry on English modernpoetry/ Acomparative study. Journal of University of Shnghai for Science and Technology. Volum(22).Issue(10).ss 1007-6735.
- Budimir,Jana(2023).The Influence of Haiku on American and British Poetry.Undergraduate thesis. Srpanj: University of pula.
- Bullock,Owen(2021).Haiku for recovery: An immersive workshop.Journal of writing and writing courses. Vol (25). No (1). University of Canberra.pp1-26.
- Hong,Nguyen & Wolff,Michael Roth(2019).An analysis of haiku teaching discourse: From talking about to doing haiku.Journal of Pedagogical Research. Volum(3).Issue(3).Canada: University of Victoria.Faculty of Education.
- Kazemian,Saba(2018).On the poems of Bijan Jalali and Yadollah Royal: A short comparative study.Journal of organizational Behavior Research. Vol(3). Ss 2528-9705.
- Reichhold,Jane(2011).UkiaHaiku Festival Workshop.Ninth Annual ukiaHaiku Festival 2011.pp 1-8.

- ژێدهر ب زمانی فهرهنسی :

- Chipot,Dominique et Jean Antonini(2014).Histoire du Haiku en France.The foundation Haiku Francie.
ژێدهر ب زمانی تورکی :
- Akhan,Nurcihan ve Büyükarman(2021).Haiku Estetipoiklığı ve Oruç Arubanın Haikuları Üzerine Yapısal Bir Deneme.Folklor/Edebiyat International Journal.Cyprus International University.Cılt(27).Sayı(108).

- بومجان.زهية ومكاكي,محمد(2023). بنية قصيدة الهايكو العربية.مجلة النص.المجلد(9).
- بومطرق,نورة وخشأب,اية(2019- 2020).التجريب في شعر الهايكو"قراءة في تجربة الأخضر بركة".مذكرة الماستر.المركز الجامعي عبدالحفيظ ب الصوف ليلة:معهد الاداب واللغات.
- شعبور,سلسبيل وعياري,منى(2018- 2019).شعر الهايكو في الخطاب الشعري الجزائري المعاصر.بحث في البنية المعمارية والخصائص الجمالية والمعنوية - هايكو القيقب لمعاشو قرور أنموذجاً - . مذكرة الماستر .جامعة العربي التبسي - تبسة.كلية الاداب واللغات.قسم اللغة والأدب العربي.
- عبدالحاكم,بالحيا(2023).نص الهايكو,مفهومه ومميزاته,وقيمه العالمية. مجلة دراسات وابحث المجلة العربية في العلوم الانسانية والاجتماعية. كلية الاداب واللغات والفنون. جامعة سيدي بلعباس. المجلد(15). العدد(2).
- عمر,نبيلة وعمر,زينة(2017- 2018).شعر الهايكو في ديوان "أتوهج في نبض القصيد" ل"عقيلة الراحي". مذكرة الماستر.جامعة مولود معمري. كلية الاداب واللغات. قسم اللغة العربية وادابها).
- كاصد,عبدالكريم(2022).أزهار الهايكو وحديث الأشجار. بغداد: دار النبض للنشر والتوزيع.
- يوتسوياريو(١٤٣٢). تاريخ الهايكو الياباني.ترجمة: سعيد بوكرامي.المجلة العربية.الرياض. الكتاب(175).

ژێدهر ب زمانی فارسی :

- حسين پور ومرايدان(١٣٩٥). دغدغه ها در ترانه های سه مصرعای کردهای خراسان. يازدهمین گردهمایی بين المللی انجمن ترويج زبان و ادبيات فارسی. دانشگاه گيلان در شهر رشت. تاريخ ١٧ - ١٩. صص ٨٧٩ - ٨٩٨.
- زمانی, فاطمه و ميرحسينی, مژگان(١٤٠١). انسان شناسی فرهنگي نظام زندکی شبانی در سه خشتی های کرمانجی خراسان شمالی. فصلنامه علمی مطالعات فرهنگي - اجتماعي خراسان. دوره (١٧). شماره (٢). صص ٣٧ - ٧٢.
- عظمی, اسماعيل(٢٠٢٢). هايكو در زبان كوردی. آواي تبديد برگستره ادبيات وفرهنگ. شماره(٢٨). صص21 - 25.
- عليپور,اسماعيل(١٣٩٥). معرفي سرودههايي از شاخه ادبيات شفاهي ايران: سه خشتی های کرمانجی. نشریه علمی: زبان فارسی و گویش های ایرانی. سال(١). شماره(١). صص ١١٣ - ١٣١.
- علی پور, اسماعيل(١٤٠٣). تصوير سازی در سه خشتی های کرمانجی. دوماهنامه فرهنگ و ادبيات عامه. سال(١٢). شماره(٥٩). صص ١ - ٣٨.
- لائين, عليرضا سپاهی(١٣٧٦). سه خشتی,شعر ويژه کرمانجها. مجله شعر. شماره (٢١). صص ١٥٨ - ١٦٣.
- لائين, نهليلز اسپاهی (١٣٩٨). سي دلۆپ. سئندج: ماديار.
- مردانی, آيگين و طاهري, صدرالدين(١٣٩٨). تحليل نشانه شناختی ساختار ادبی سه خشتی های کرمانجی. فصلنامه زبان شناسی گویش های ایرانی. سال (٤). شماره (٢).
- مردانی, آيگين و طاهري, صدرالدين(١٣٩٩). پی جویی نشانه های نوشتار زنانه در سه خشتی های کرمانجی. زن در فرهنگ و هنر. دوره(١٢). شماره(١). صص ١ - ١٧.

مقارنة بين الهايكو و المصقات الشعرية و السي خشتي في الشعر الكوردي في جنوب وشرق كردستان

ملخص :

الشعر القصير من أهم وسائل التعبير في الأدب العالمي، جمال القصائد القصيرة يكمن في قصرها و عمق معانيها، مما يجذب القراء و يعزز تأثيرها. الشعر القصير في الأدب الكردي لها تاريخ طويل. بعض أساليب الشعر القصير هي كما يلي: البيت الواحد، دوبيت و الرباعي... الخ. استمر الإقبال على هذه الأساليب الشعرية حتى يومنا هذا، و لايزال العديد من الشعراء مهتمين بهذه القصائد و إن كان ذلك بنهج حديث. ومن هذا المنطلق فإن هذا البحث (مقارنة بين الهايكو و المصقات الشعرية و السي خشتي في الشعر الكوردي في جنوب وشرق كردستان) يقوم على المقارنة بين ثلاث أشكال من القصائد المختلفة: هايكو، المصقات الشعرية و السي خشتي في الشعر الكوردي. يهدف البحث بالإعتماد على نصوص مجموعة من الشعراء، إلى فهم عالم المعاني و الدلالات و البنية و الشكل المحدد لكل نوع من القصائد و بيان نتائجها. مع أخذ بالإعتبار اختلاط قصيدة الهايكو مع أنواع مختلفة من الأدب، فإن هذا البحث سيقوم بالتركيز على التشابه و الاختلافات بينها. و لتوضيح هذه المسألة بشكل أفضل، سنلقي الضوء على كل شكل من القصائد الثلاث التي حددناها و الإجابة على بعض الأسئلة: هل لكل منها ثقافتها و فلسفتها الخاصة؟ و كيف يمكننا التمييز بين الهايكو و الأشكال الأخرى من القصائد القصيرة؟ بناءً على هذه الأسئلة الافتراضية، توصلنا إلى عدد من الاستنتاجات التي تبرز الاختلافات والنقاط المشتركة بين هذه الأنواع من القصائد القصير. تُظهر نتائج هذا البحث أن لكلٍ من أنواع الهايكو، المصقات الشعرية و السي خشتي ثقافته و فلسفته الخاصة. و رغم أن الإيجاز سمة مشتركة بين الأنواع الشعرية الثلاثة، إلا أن الهايكو يتميز عن النوعين الآخرين بضرورة حياد الشاعر في نقل الصور، و عدم التعبير عن مشاعره بشكل غير مباشر.

A COMPARISON BETWEEN HAÏKU, POETRY POSTERS AND SE-KHESHTI IN KURDISH POETRY IN SOUTH AND EAST KURDISTAN

ABSTRACT:

Short poetry is one of the most important means of expression in world literature, the brevity of the poem and the depth of its meanings attract readers. Short poetry in Kurdish literature has a long history. Some of the styles of short poetry are as follows: the single verse, the dubayt and the quatrain. etc. The demand for these poetic styles continues to this day, and many poets are still interested in these poems, albeit with a modern approach. From this standpoint, this research (A comparison between Haiku, Poetry Posters and Se-Kheshti in Kurdish Poetry in South and East Kurdistan) is based on a comparison between three different forms of poems: haiku, Poetry Posters and Se-Kheshti in Kurdish poetry. Based on the texts of a group of poets, the research aims to understand the world of meanings, connotations, structure, and specific form of each type of poem and to state its results. Taking into account the haiku poem's intermingling with different types of literature, this research will focus on the similarities and differences between them. To better clarify this issue, we will shed light on each of the three forms of poems we have identified, and answer some questions: Does each have its own culture and philosophy? And how can we distinguish between haiku and other forms of short poems? Based on these hypothetical questions, we reached a number of conclusions that highlight the differences and commonalities between these types of short poetry. The results of this research demonstrate that each of the haiku, Poetry Posters and Se-Kheshti has its own distinct culture and philosophy. Although brevity is a common feature among the three poetic genres, haiku differs from the other two in that the poet must be neutral in conveying images and refrain from expressing his feelings indirectly.

KEYWORDS: Haiku, Odes, Three-Column Short Poem, Kurdish Poetry.